

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
BALKAN VE EGE UYGULAMA VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

ULUSLARARASI BALKAN TARİHİ VE KÜLTÜRÜ
SEMPOZYUMU

6-8 EKİM 2016, ÇANAKKALE

BİLDİRİLER

CİLT II

EDİTÖR
AŞKIN KOYUNCU

Çanakkale, 2017

BİR BULGAR YAZARIN GÖZÜNDEN BALKAN SAVAŞLARI: IVAN LESİÇKOF’UN “BALKAN MUHÂREBÂTI HATIRATINDAN” ADLI ESERİ

V. TÜRKAN DOĞRUÖZ*

Özet

Türk tarihinin en buhranlı dönemlerinden birinde yaşanan Balkan Savaşları (1912-1913) ile ilgili birçok eser yazılmıştır. Bunlardan biri de Balkan savaşları sırasında Bulgar ordusu ile beraber hareket ederek savaşa bizzat şahit olan Bulgar yazar-çevirmen Ivan Lesiçkof’un gördüklerini ve bazı gazete muhabirlerinden duyduklarını naklettiği *Balkan Muhârebâtı Hatıratından*¹ adlı eseridir. Bu çalışmada, *Balkan Muhârebâtı Hatıratından* adlı eserin Osmanlıca tercümesi incelenmiştir.

1913 yılında Filibe’de Balkan Matbaası’nda basılan *Balkan Muhârebâtı Hatıratından* adlı eserin I. cildi dört cüzden oluşmaktadır. I. cüz, *Yaver Paşa’nın Esareti*; II. cüz, *Kırkkilise’nin Sukûtu*; III. cüz *Manastır ve Pirlepe Muhârebâtı*; IV. cüz, *Selanik Nasıl Düştü?* adlarını taşımaktadır. M. Nuri (ilk üç cüzü çevirmiştir) ve H. Sıdkı (dördüncü cüzü çevirmiştir) adlı çevirmenler bu eserleri Bulgarcadan Osmanlıcaya çevirerek savaşların bir Bulgar gözüyle nasıl değerlendirildiğini Bulgarca bilmeyen Osmanlı ve İslam okurlarına göstermeye çalışmışlardır.

Ancak eserin Osmanlıca ve Bulgarca metinleri incelendiğinde bazı farklılıklar göze çarpmaktadır. Bu çalışma ile eser tanıtılırken cüzlerde görülen farklılıklardan da örnekler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Balkan Savaşları, İvan Lesiçkof, Bulgarca, Osmanlıca, Tercüme

Balkan Wars Through A Bulgarian Lens: Ivan Lesickof’s “Balkan Wars Memorials”

Abstract

Balkan Wars (1912-1913) have been discussed widely in the literature due to its significance in Turkish history. “Balkan Wars Memorials” is authored by Ivan Lesickof, a Bulgarian writer/translator. In his memorials, he describes his own experiences as well as what he heard about the war from journalists. This study analyzes the first volume of this memorial.

“Balkan Wars Memorials” was published in 1913 by Balkan Publishing House in Filibe. The first volume consists of 4 sections as follows: “The imprisonment of Yaver Pasha”, “The silence of Kırkkilise”, “The Battle of Manastır and Pirlepe”, “How did Thessaloniki fall?”. The first three sections were translated by M.Nuri and the fourth section

* Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, turkan.dogruoz@klu.edu.tr.

1 Bu makale, Kırklareli Üniversitesi BAPKO’da yürütülen KLUBAP/059 numaralı ve “Bulgar Yazar-Çevirmen Ivan Lesiçkof’un *Balkan Muhârebâtı Hatıratından* Adlı Eserinin ve Osmanlıca Çevirisinin Çeviribilim ve Tarih Disiplinleri Açısından Disiplinlerarası Bağlamda İncelenmesi” başlıklı projeden üretilmiştir.

was translated by H. H. Sıdkı from Bulgarian to Ottoman Turkish. The goal was to describe the Balkan Wars to Ottoman and Muslim audience through the eyes of a Bulgarian.

However, when we compared the Bulgarian original document with the Ottoman Turkish translation, we came across differences. In addition to describing the first volume, some examples of these differences will be presented as well.

Keywords: Balkan Wars, Ivan Lesickof, Bulgarian, Ottoman Turkish, Translation

GİRİŞ

XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nden kopmaya başlayan Balkan milletlerinin amacı bağımsız olmaktı. Aslında Berlin Antlaşması ve sonrasındaki gelişmeler Balkan milletleri için bir dönüm noktası olmuştu. Büyük devletler Balkanları yakından takip ediyorlar ve bu bölge üzerinde politikalar üretiyorlardı.

Balkan Harbi, Meşrutiyet'ten sonra gerek iç, gerekse dış politikada yapılan ağır hataların devamından kaynaklanmıştır. II. Meşrutiyetin ilanı ile resmen bağımsızlığını ilan eden Bulgaristan, Makedonya ve Trakya'nın büyük bölümünü sınırlarına dâhil etmenin yollarını arıyordu. Balkan Savaşı Bulgaristan'ın emellerini gerçekleştirmek için aradığı fırsatı sağlamıştı. Bulgaristan Ordusu, sayı, teçhizat ve eğitim bakımından müttefik Balkan ordularının en güçlüsüydü. 13 Mart 1912'de Bulgaristan ile Sırbistan arasında bir "Dostluk ve İttifak Antlaşması" imzalandı. Bu antlaşmayla, Bulgaristan ve Sırbistan, birbirlerinin toprak bütünlüğünü tanıyarak, Osmanlı Devleti'ne karşı birleşti. İki devlet amaç olarak Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarını ele geçirmeyi ve aralarında paylaşmayı esas aldı. Antlaşmanın yürütülmesi için de Rusya'ya yetki verdiler². İttifakın imzalanmasından yaklaşık iki ay sonra, 29 Mayıs 1912'de Sofya'da Bulgaristan ile Yunanistan arasında da bir "İttifak Antlaşması" imzalandı. Bir giriş, dört madde ve bir "Beyannâme"den oluşan bu gizli antlaşma doğrudan Osmanlı Devleti'ne karşı yönelik bir ittifaktı. Ancak Bulgar-Sırp antlaşmasında olduğu gibi savaştan sonra kazanılacak toprakların nasıl bölüşüleceğine dair bir hüküm yoktu³. Bu şekilde üç Balkan Devleti, aralarında yaptıkları ayrı ayrı antlaşmalarla Osmanlı Devleti'ne karşı birleşerek, Balkan birliğini gerçekleştirmiş oldular. Ancak teşkil edilen bu Balkan ittifaklar zincirinin son halkasını Karadağ'ın ittifaka katılması oluşturmuş ve Ağustos 1912'de Karadağ, Bulgaristan ile sözlü bir ittifak yapmıştır. 6 Ekim 1912'de ise Karadağ-Sırbistan arasında ittifak antlaşması imzalanmıştır⁴. Balkan devletleri arasındaki bu gelişmelerde Rusya'nın önemli rol oynadığı bir gerçektir. Bundan dolayı Balkan ittifakının Rus diplomasisinin eseri olduğunu söylemek yanlış olmaz. Böylece Balkanlar'daki Osmanlı egemenliğine son vermek ve bunun için ortak düşmana karşı birlikte savaşmak düşüncesi aralarındaki

2 Sırp-Bulgar ittifakı, bir anlaşma ile çok gizli bir ekten ibarettir. Ayrıca siyasi ittifaktan sonra, 1912 Mayıs'ında iki devlet genelkurmayları arasında bir de askerî ittifak imzalanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul 1995, s. 431; Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih (1879-1960)*, Ankara 1975, s. 334.

3 Rifat Uçarol, a.g.e., s. 432. Ayrıca 1912 Ekiminde Bulgaristan'la Yunanistan arasında da bir askerî antlaşma imzalanmıştır. Bkz. Armaoğlu, a.g.e., s. 335.

4 Karadağ ile yazılı bir antlaşma olmadığı gibi, Sırp-Yunan Antlaşması da olmamıştır. Bkz. Y. H. Bayur, *Türk İnkılâp Tarihi*, II, Kısım I, Ankara 1983, s. 226.

çekişmeleri bir tarafa bırakan Balkan devletlerini birleştiren bağ olmuş ve sonuçta da “Balkan İttifakı” Bulgaristan’ın çevresinde meydana gelmiştir⁵.

Balkan devletleri, aralarında bu anlaşmaları yaparken, Balkanlar da günden güne karışmakta idi. Sırp-Bulgar ittifakının imzasından sonra Bulgaristan’da Osmanlı Devleti aleyhine gösteriler başladı. Bulgaristan ve Sırbistan’ın kışkırtmaları ile Makedonya’da komitacılık faaliyetleri birdenbire arttı. Bulgaristan, Makedonya’daki karışıklıkları bastıramadığı için Osmanlı Devleti’nden şikâyet ediyor, Bulgar kamuoyu savaş istiyordu. Makedonya’daki Yunan tedhişçileri de kışkırtmalarına hız verdiler. 1912 Ağustosundan itibaren Yunanistan Osmanlı sınırına asker yığmaya, Karadağ ise Bulgaristan’la anlaşır anlaşmaz Osmanlı sınırında hâdiseler çıkarmaya başladı. Bu sebepten Eylül 1912’de Osmanlı-Karadağ ilişkileri iyice gerginleşti. (30 Eylül 1912) Balkan Devletleri seferberlik ilân ettiler. 3 Ekim 1912’de de Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ hükûmetleri Bâb-ı Âli’ye ortak bir nota vererek Türk hükümetinden üç gün içinde eski Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Girit’e muhtariyet verilmesini istediler. Sürenin bitiminde isteklerini tekrarlayarak yeniden üç günlük süre tanıyan Balkan devletleri, Batılı devletlere de ortak nota vererek istekleri kabul edilmediği takdirde silahla kabul ettireceklerini bildirdiler. Bunun ardından 13 Ekim 1912’de Rumeli’de yapılacak olan ıslahatın, büyük devletlerle birlikte kendi kontrolleri altında yapılmasını Osmanlı Devleti’nden ağır bir nota ile istediler⁶. Osmanlı Devleti, bu notayı Balkan devletleri ile olan ilişkilerini kesmekle cevaplandırdı⁷. Bunun üzerine ilk olarak 8 Ekim 1912’de Karadağ Osmanlı Devleti’ne savaş ilân etti⁸. Savaşı ilk önce bu en küçük Balkan devletinin ilân etmesi Avrupa diplomasisinin durumunu göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Karadağ’ın Osmanlı Devleti’ne savaş ilân etmesiyle Balkan savaşlarının birinci safhası başlamış oldu. Karadağ’ın arkasından 17 Ekim’de Bulgaristan ve Sırbistan, 19 Ekim’de de Yunanistan Osmanlı Devleti’ne savaş ilân ederek, yılların biriktirdiği ihtiraslarını gerçekleştirmek gayesiyle harekete geçtiler⁹. Bunun üzerine Osmanlı Devleti de, adı geçen devletlere ayrı ayrı savaş ilân etti¹⁰. Osmanlı Devleti’nin savaşa karar verişinde, Ekim 1912’lerde İstanbul ve taşrada cereyan eden Harp Mitinglerinin de etkili olduğu söylenmektedir¹¹.

Osmanlı Devleti savaşa çok büyük imkânsızlıklar içinde girdi, özellikle ordunun ulaşım ve ikmâlî kötüydü. Savaşın ilk gününden itibaren askerin yiyecek ve beslenme sıkıntısının yanı sıra, ordunun politikaya girmesi komutanlar arasında ikiliğin doğmasına sebep olmuştu¹². Bundan başka, Osmanlı ordusu 1909 yılından beri esas savaş alanı olan ve her an bir saldırının gelebileceği Trakya ve Makedonya’dan uzak yerlere gönderilmiş, bir

5 Bkz. Rifat Uçarol, a.g.e., s. 434, Cevdet Küçük, “Balkan Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. 5, İstanbul 1991, s. 23.

6 *Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi (Osmanlı Devri Balkan Harbi)-Garp Ordusu Cephesi Harekâtı*, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Askerî Tarih Yayınları, III, Kısım 2, Ankara 1981, s. 24-25.

7 Pars Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, İstanbul 1984, s. 105-106.

8 Ahmet Halaçoğlu, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli’den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara 1995, a.g.e., s. 14.

9 *Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1976, s. 85.

10 BA, İrade, *Meclis-i Mahsûs*, 1330/1, 1330/1, 4 Zi’1-ka’de 1330/2 Teşrin-i evvel 1328 (15 Ekim 1912).

11 Yücel Aktar, “1912 Yılı Harp Mitingleri ve Balkan Harbine Etkileri”, *İkinci Askerî Tarih Semineri Bildiriler*, Ankara 1985, s. 125.

12 Mehmed Nihat, *Balkan Harbi*, I, İstanbul 1340, s. 10; Ayrıca bkz. Armaoğlu, a.g.e., s. 339.

kısmı da terhis edilmişti¹³. Osmanlı Devleti savaşın ilk aşamasında Rumeli'de Bulgarlara karşı savaşan “Doğu Ordusu” ve Makedonya ve Arnavutluk'ta Sırp, Yunan ve Karadağlılara karşı savaşan “Batı Ordusu” adında iki ordu kurmuştu. Bu bakımdan savaş Doğu Cephesi ve Batı Cephesi olmak üzere iki cephede başlamıştır. Osmanlı Devleti savaşın ilk aşamasında Rumeli'de Bulgarlara karşı savaşan “Doğu Ordusu” ve Makedonya ve Arnavutluk'ta Sırp, Yunan ve Karadağlılara karşı savaşan “Batı Ordusu” adında iki ordu kurmuştu. Bu bakımdan savaş Doğu Cephesi ve Batı Cephesi olmak üzere iki cephede başlamıştır.

Balkan Savaşı'nın başlamasıyla Doğu Ordusu, hemen Filibe'ye hücum ederek, Bulgar ordusunu arkadan çevirmek istemişse de, Bulgarlar karşısında kısa zamanda bozguna uğramıştır¹⁴. 22-23 Ekim 1912'de Kırkkilise (Kırklareli) muharebesinin de kaybedilmesiyle Lüleburgaz'a çekilen Doğu Ordusu 28 Ekim 1912'de burada yaptığı ikinci bir muharebeyi de kaybedince Çatalca hattına kadar çekilmek zorunda kaldı ve burada bir savunma hattı kurulmasıyla Bulgarlar durdurulabildi. Bulgarların bir hafta içerisinde Çatalca önlerine kadar gelmeleri, onları İstanbul'a çok yaklaştırmıştır.

Doğu Ordusu'nun kısa sürede bozguna uğrayarak Çatalca'ya çekilmesi ve bu arada Yunan donanmasının Ege'de üstünlük kurması sonucunda Osmanlı Devleti'nin ve aynı zamanda Doğu Ordusu'nun, Batı Ordusu ve Makedonya ile bağlantısının kesilmesine sebep oldu. Batı Ordusu da, 23-24 Ekim'de Kumanova'da giriştiği savaşta Sırlara yenildi ve Manastır'a çekildi. Bunun üzerine Sırlar eski Sırbistan'ın başşehri olan Üsküp'e girdiler¹⁵. Bundan sonra dört Balkan devleti Makedonya'yı işgale başladılar.

Yunanlılar ise, 8 Kasım'da Selânik'i ele geçirdikten sonra, donanmalarıyla Bozcaada, Limni ve Taşoz adalarını hiçbir mukavemetle karşılaşmadan işgal ettiler. Yalnız Yunanlılara görünmeden Ege Denizi'ne çıkmaya muvaffak olan Rauf Bey (Orbay), Hamidiye kruvazörüyle Yunanlılarla tek başına savaştı¹⁶. Ancak bu karşı koyma savaşın genel durumunu etkileyemedi. Böylece Osmanlı ordusunun denizde ve karada aldığı bu yenilgiler, Makedonya ile olan bağlantının kesilmesine sebep oldu. Öte yandan bu sırada Karadağlılar da İşkodra'yı muhasaraya başladılar.

Sonuçta Osmanlı Devleti'nin askeri durumunun birkaç hafta içinde kötüleşmesi Balkan ittifakına dâhil devletlerin savaşın başlamasından kısa bir süre sonra bütün Rumeli'yi elle geçirmelerine sebep olmuştu. Türkler, tarihinin hiçbir döneminde bu derece ağır bir hezimete uğramamışlardı. Bu feci mağlubiyet içerisinde bölgede sadece, düşman hatları gerisinde kalan ve Osmanlı Devleti'yle (Anadolu'yla) ikmâl ve irtibat yolları kesik olan Edirne Bulgarların, Yanya Yunanlıların ve İşkodra kalesi de Karadağlıların kuşatmalarına karşı savunmalarını sürdürmekteydiler¹⁷.

Balkan devletlerinin elde etmiş olduğu bu kolay zafer ve Osmanlı Devleti'nin birkaç hafta içinde geri çekilmesiyle Balkanlar'da bıraktığı boşluk, yeniden milletlerarası bir buhran ortaya çıkardı. Balkan Savaşı'nın başlamasından hemen sonra, Osmanlı Devleti'nin uğradığı bu ağır ve beklenmedik yenilgi, iç politikada büyük tepkilere yol

13 Ahmet Halaçoğlu, a.g.e., s. 15.

14 Leon Troçki, *Balkan Savaşları*, Çev. Tansel Güney, İstanbul 1995, s. 166.

15 B. Kodaman, “Osmanlı Siyasî Tarihi”, *Büyük İslâm Tarihi*, XII, s. 166.

16 Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*. İzmir 1984, s. 50.

17 B. Kodaman, a.g.m., s. 166.

açtı. Nitekim Osmanlı Devleti'nin bu çaresiz durumu karşısında Ahmed Muhtar Paşa sadâretten çekildi ve yerine, 29 Ekim 1912'de, dış politikada İngiltere yanlısı olarak bilinen Kâmil Paşa yeni hükümeti kurdu. Ancak bu değişiklik de savaşın aleyhte gidişatına engel olamadı. Nitekim bu durum karşısında Osmanlı Devleti savaşın durdurulmasını istemeye başlamıştır. 12 Kasım 1912'de Bulgarlar Çatalca hattındaki Osmanlı savunmasına karşı son bir taarruza girişmişlerdi. Bu taarruzun, düşmanın başarısızlığıyla sonuçlanması üzerine, Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin daha önce teklif ettiği mütarekeyi kabul etti¹⁸. 3 Aralık 1912'de imzalanan ateşkes antlaşmasına göre; Bulgarlar demiryollarının Edirne istihkâmları içinden geçen bölümünden kontrolsüz olarak her türlü nakliyatla bulunmalarına izin verildiği halde, aynı hakka Türkler Edirne'deki orduları için sahip olamayacaklardı. Bulgaristan bu mütârekeyi hem kendi adına hem de Karadağ ve Sırbistan adına imzalamıştı. Yunanistan çok aşırı isteklerde bulunduğu ve Osmanlı Devleti de bu istekleri kabul etmediğinden, mütârekeyi imzalamayıp, sadece barış görüşmelerine katıldı. Üstelik Yunanistan mütareke yapmamakla kalmayıp, askerlerini Makedonya cephesinden Epir'e sevk ve donanmalarıyla da Osmanlı Devletini rahatsız etmeye devam etti. Osmanlı Devleti ile Balkan devletleri arasındaki Barış Antlaşması 30 Mayıs 1913'te Londra'da imzalandı. Bu barış ile Osmanlı Devleti Arnavutluğun bağımsızlığını tanıyor, Ege adalarının geleceğinin tespitini Büyük Devletlere bırakıyor, Yunanistan Selanik, güney Makedonya ve Girit'i, Sırbistan Orta ve Kuzey Makedonya'ya, Bulgaristan ise Kavala, Dedeağaç ve Edirne ile bütün Rumeli'yi alarak, Ege Denizi'ne çıkıyordu. Böylece bu anlaşmayla Osmanlı Devleti Midye-Enez çizgisinin batısında kalan bütün Avrupa topraklarını kaybediyor ve Balkanlar'da sadece Bulgaristan'la sınır komşusu oluyordu¹⁹. Görüldüğü üzere bu antlaşmayla Osmanlı Devleti Midye-Enez sınırının batısındaki bütün topraklarını kaybetmenin yanı sıra, Ege Denizi üzerindeki egemenliğini de dolaylı olarak kaybetmiştir. Beş yüz seneden beri Türk Devleti'ne bağlı olan birçok vilâyet halkı dini ve Osmanlı Devleti'yle olan ilişkileri dikkate alınmaksızın, devletten koparılıyordu.

1. IVAN LESİÇKOF VE ESERLERİ

Ekim 1912'den Eylül 1913'e kadar aralıklı olarak devam eden savaşın birinci aşaması, özellikle Osmanlı Devleti'nin neredeyse tarih sahnesinden silinmesine sebep olacaktı. Osmanlı ordusunun savaşın başlamasıyla birlikte hemen her cephede mağlubiyetler alması, önemli Balkan şehirlerini birbiri ardına kaybetmesi ve geri çekilmesi ülkenin içine düştüğü zor durumu da gözler önüne sermektedir. Türk tarihinin en buhranlı dönemlerinden birinde yaşanan Balkan Savaşları ile ilgili birçok eser yazılmıştır. Bunlardan biri de Balkan savaşları sırasında Bulgar ordusu ile beraber hareket ederek savaşa bizzat şahit olan Bulgar yazar-çevirmen Ivan Lesiçkof'un gördüklerini ve bazı gazete muhabirlerinden duyduklarını naklettiği *Balkan Muhârebâtı Hatıratından* adlı eseridir.

Bulgaristan'da Milli Kütüphane ve Şumen Halk Kütüphanesi'nde yapılan araştırmalara ve elde edilen bilgilere göre, eserlerini ve çevirilerini incelediğimiz Ivan Lesiçkof ²⁰ (1876-1958); yayınevi sahibi, kırtasiyecisi-kitapçı, çevirmen ve yazardır. Troyan'da doğmuş, 20. yüzyıl başında Şumen'e (şimdiki adıyla Şumnu) yerleşmiş, 1902'de

18 Armaoğlu, a.g.e., s. 342.

19 Armaoğlu, a.g.e., s. 343.

20 Ivan Lesiçkof'un hayatı ve eserleri hakkındaki bilgiler, *Shumenska Zarya* gazetesinin 22 ve 24 Şubat 1974 tarihli sayılarında Angel Videnov tarafından yazılan yazılardan elde edilmiştir.

Svetlina (Aydınlık) adlı bir kitapçı-kırtasiye açmış ve kısa zamanda bunlara bir de yayınevi eklemiştir. 1908'e kadar bu işi devam ettirmiştir. Sosyoloji, pedagoji, edebiyat ve benzeri alanlarda 150'den fazla eser basmış, Moderno Uçilişte (Modern Okul), Detska Mişil (Çocuk Düşüncesi), Babini Prikazki (Nine Hikâyeleri) gibi seriler yayımlamıştır. 1903 tarihli Smirt na Militariz (Militarizmin Ölümü) serisinde savaş karşıtlığını konu alan 5 broşür basmış, 1913'te Balkanska Voyna (Balkan Savaşları) serisini çıkarmıştır. Lesiçkof, savaşa karşı çıkmaktadır ve bu amaçla "Militarizm ile Mücadele Kütüphanesi" başlığı altında bir dizi kitap yayımlamıştır. Bu serinin çoğunu, Lesiçkof'un Rusçadan yaptığı çeviriler oluşturmaktadır. 1915'te G. Bakalov'un Knijki za Naroda (Halk İçin Kitaplar) serisinden 15 sayı almış, kapaklarını değiştirip kendine ait yeni yayın gibi satmıştır. 20. yüzyılın 20'li yıllarında Sofya'ya taşınmış, burada da Svetlina'nın faaliyetlerini devam ettirmiştir. Oğlu Ivan ve Tsimervald ile yayıncılık faaliyetlerine devam eden aile şirketinde Bulgar, Rus, Alman ve Fransız dillerinde dönemin birçok eseri ve nadir eserler basılmıştır. Bulgarca ve Osmanlıca olan metinlerin künyeleri kronolojik olarak şu şekildedir:

Лесичков, Иван. 1913. Пленяване на Явер-Пашовитъ войски [Yaver Paşa'nın Esareti]. XXXI.B. 4/48. Шумен [C. 1].

Лесичков, Иван. 1913. Големите сражения при Битоля и Прилеп [Manastır ve Pirlepe Muhârebâtı]. XXXI.B. 4/53. Шумен [C. 2].

Лесичков, Иван. 1913. Падането на Лозенград [Kırkkilise'nin Sukûtu]. XXXI.B. 4/90. Шумен [C. 3].

Лесичков, Иван. 1913. Какъ и Защо се Предаде Солун [Selanik Nasıl Düştü?]. XXXI.B. 4/225. Шумен [C. 4].

Lesiçkof, Ivan. 1913. *Balkan Muhârebâtı Hatıratından - Yaver Paşa'nın Esareti*. (Müt. M. Nuri). C. 1, 1. cüz, Filibe: Balkan Matbaası.

Lesiçkof, Ivan. 1913. *Balkan Muhârebâtı Hatıratından – Kırkkilise'nin Sukûtu*. (Müt. M. Nuri). C. 1, 2. cüz, Filibe: Balkan Matbaası.

Lesiçkof, Ivan. 1913. *Balkan Muhârebâtı Hatıratından - Manastır ve Pirlepe Muhârebâtı*. (Müt. M. Nuri). C. 1, 3. cüz, Filibe: Balkan Matbaası.

Lesiçkof, Ivan. 1913. *Balkan Muhârebâtı Hatıratından - Selanik Nasıl Düştü?* (Müt. H. Sidki). C. 1, 4. cüz, Filibe: Balkan Matbaası.

Ivan Lesiçkof'un 1913 yılında Filibe'de Balkan Matbaasında basılan *Balkan Muhârebâtı Hatıratından* adlı eserinin I. Cildi²¹ dört cüzden oluşmaktadır. I. Cüz *Yaver Paşa'nın Esareti* adını taşımakta olup 16 sahifedir ve 10 Temmuz 1913 tarihinde basılmıştır. II. Cüz *Kırkkilise'nin Sukûtu*'dur; 22 sahifedir ve basım tarihi 15 Temmuz 1913'dir. III. Cüz olan *Manastır ve Pirlepe Muhârebâtı* 24 sahifedir; 20 Temmuz 1913'de basılmıştır. Bu eser Rus ve Fransız askeri muharrirlerin verdikleri bilgilere dayanılarak hazırlanmıştır. General Todorof ile yabancı askeri muharrirlerin verdikleri raporlara ve bilgilere dayanarak hazırlanan IV. Cüz *Selanik Nasıl Düştü?* İse en uzun cüz olup 32 sahifedir ve basım tarihi de 1 Ağustos 1913'tür.

21 Osmanlıca çevirilerde I. Cilt denilmesine rağmen Türkiye'deki ve Bulgaristan'daki çeşitli kütüphanelerde ne erek metin olarak ne de kaynak metin olarak diğer cillere ulaşılammıştır.

Bulgarca ve Osmanlıca metinlerin başlıkları ve cüz sıraları incelendiğinde ikinci ve üçüncü cüzlerde bir yer değiştirme olduğu görülecektir. *Manastır ve Pirlepe Muhârebâtı* Bulgarca metnin ikinci cüzü iken Osmanlıca metinde üçüncü cüz, *Kırkkilise'nin Sukûtu* Bulgarca metinde üçüncü cüz iken Osmanlıca metinde ikinci cüz olarak çevrilmiştir.

Tarihlerden de anlaşılacağı gibi Balkan Savaşlarının hemen ardından kaleme alınan bu dört eser Balkan Savaşları'nın bir Bulgar gözüyle anlatıldığı tarihi belgelerdir. M. Nuri (ilk üç cüzü çevirmiştir) ve H. Sıdkı (dördüncü cüzü çevirmiştir) adlı çevirmenler bu eserleri Bulgarcadan Osmanlı Türkçesine çevirmiş ve savaşların bir Bulgar gözüyle nasıl değerlendirildiğini Bulgarca bilmeyen Osmanlı ve İslam okurlarına göstermeye çalışmışlardır. M. Nuri ve H. Sıdkı çevirdikleri cüzlerin ön sözlerinde eserleri Bulgarcadan aynen çevirdiklerini belirtmişlerdir.

Eserin Bulgarcası Bulgaristan'da Sofya Milli Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Osmanlı Türkçesine çevrilenlerden I. Cüz *Yaver Paşa'nın Esareti* ile II. Cüz *Kırkkilise'nin Sukutu* Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Salonu; III. Cüz *Manastır ve Pirlepe Muhârebâtı* İslami Araştırmalar Merkezi Kütüphanesinde olup son IV. Cüz *Selanik Nasıl Düştü?* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanelerinde bulunmaktadırlar. Ayrıca bazı cüzler, Ankara'daki Milli Kütüphanede de mevcuttur. Lesiçkof'un eserlerini Osmanlıcaya çeviren M. Nuri (ilk üç cüz) ve H. Sıdkı (dördüncü cüz) adlı çevirmenler, çevirilerine birer ön söz yazmıştır. Hem kitap kapaklarında hem de ön sözlerde yer alan bilgiler çeviri sürecine ışık tutmaktadır. Osmanlıca metinlerinde kapaklarında yer alan bilgiler şu şekildedir:

Yaver Paşa'nın Esareti

“Balkan Muharebatı Hatıratından, Yaver Paşa'nın Esareti, Muharriri: Ivan Lesiçkof – Mütercimi: M. Nuri, Cilt 1 – Cüz 1, 10 Temmuz 1913, Bulgarcasından aynen tercüme edilmiştir, Filibe'de “Balkan” Matbaası'nda tab olunmuştur.”

Kırkkilise'nin Sukûtu

“Balkan Muharebatı Hatıratından, Kırkkilise'nin Sukûtu, Muharriri: Ivan Lesiçkof – Mütercimi: M. Nuri, Cilt 1 – Cüz 2, 15 Temmuz 1913, Bulgarcasından aynen tercüme edilmiştir, Filibe'de “Balkan” Matbaası'nda tab olunmuştur.”

Manastır ve Pirlepe Muharebatı

“Balkan Muharebatı Hatıratından, Manastır ve Pirlepe Muharebatı, Rus ve Fransız askerî muhabirlerin tafsilatına müstenedmiş! Muharriri: Ivan Lesiçkof – Mütercimi: M. Nuri, Cilt 1 – Cüz 3, 20 Temmuz 1913, Bulgarcasından aynen tercüme edilmiştir, Filibe'de “Balkan” Matbaası'nda tab olunmuştur.”

Selanik Nasıl Düştü?

“Balkan Muhaberatı Hatıratından, Selanik Nasıl Düştü?, Ecnebi harp muhabiri istihbaratıyla General Todorof'un raporlarına müsteneden yazılmış! Muharriri Ivan Lesiçkof - Mütercimi: H. Sıdkı, Cilt 1 - Cüz 4, 1 Ağustos 1913, Bulgarcasından aynen tercüme edilmiştir, Filibe'de Balkan Matbaası'nda tab olunmuştur.”

Her dört çevirinin de kapağında “Bulgarcasından aynen tercüme edilmiştir” ifadelerine yer verildiği görülmektedir; ancak ön sözlerde belirtilen ifadeler, Osmanlıca

metne eklenen dipnotlardan çevirmenlerin kaynak metne bazı müdahalelerde buldukları anlaşılmaktadır.

2. YAVER PAŞA'NIN ESARETİ

İvan Lesiçkof'un *Balkan Muhârebâtı Hatıratından* adlı eseri tarih sırasına göre incelenecek olursa ilk olarak sekiz konudan oluşan *Yaver Paşa'nın Esareti* adlı bölüm gelmektedir. Bu bölüm; birinci paragrafı İvan Lesiçkof'un ikinci paragrafı da M. Nuri Bey'in kitap hakkındaki sözleri ile başlamaktadır. Eserin başlıkları aşağıdaki gibidir:

Yaver Paşa'nın Esir Düşmesi; Kırcaali'den "Fere"ye Kadar; Kırcaali'nin Zaptı; Gümülcine'nin Zaptı; Yaver Paşa'nın Esir Alınması; Dedeâğaç Yanında Muharebe; Yaver Paşa Ordusu Ne Yapacaktı?; Denizden Dedeâğaç'a Bulgar Askerinin İhracı; Yaver Paşa ile Bir Muhâvere.

Balkan Savaşlarına ait her dilde birçok hatırat yayınlanmıştır diye başlanan önsözde Türklerin ve Müslümanların en çok ders çıkarabilecekleri eserlerin Bulgarca eserler olduğu belirtilmiştir. Balkan Matbaasının Balkan Savaşlarına ait Bulgarca ne kadar eser var ise hepsini tercüme etme görevini üstlendiği de belirtilerek bu eserlerin günışırı yayınlanacağı açıklaması yapılmıştır.

Bulgarca raporlar halinde yayımlanan Edirne, Çatalca, Lüleburgaz, Pınarhisar ve Kırkilise Muharebeleri hatıralarından ilk olarak *Yaver Paşa Esareti* 'ne ait kısım tercüme edilerek basılmış olup bunu diğer üç eser takip etmiştir. Bir Bulgar muharririn ağzından yazılmış eserler içinden alınacak derslerin olacağı muhakkaktır. Ancak bu eserlerin bir Bulgar yazar tarafından yazılmış olduğunu da unutmamak gerekir.

Yaver Paşa'nın Esir Düşmesi başlığı altındaki sekiz bölümün ilki olan *Kırcaali'den Fere'ye*²² başlıklı kısım 7 Ekim tarihinde Bulgar askerlerinin Osmanlı Ordusunu yenerek Kırcaali'ye girmeleri ile başlamaktadır. Kırcaali'de bulunan Yaver Paşa tekrar toplanmakta olan Osmanlı askerlerine katılmak amacı ile askerleri ile beraber Gümülcine'ye doğru çekilmiştir. Aslında burada toplanan bu kuvvetler Bulgar askerlerini ve bilhassa Edirne kuşatma hattını hep korkutmuştur. Bu nedenle de Bulgar ordusu bu mühim kuvveti takibe başlamıştır. Bir kol Kırcaali'den Gümülcine'ye ve Dedeâğaç'a doğru kuvvetli bir kolordu ile ilerlerken ikinci bir süvari kolu da yavaş yavaş çekilmekte olan Yaver Paşa Ordusu'nun Meriç Nehri sağ sahilinden çevirmeye memur edilmiştir ki Yaver Paşa Ordusu'nun Gelibolu'ya çekilmesini engelleyen de bu kuvvet olmuştur. Amacı Gelibolu'ya gitmek olan Yaver Paşa Bulgar Ordusu tarafından takip edilince bu düşüncesinde başarılı olamamıştır. Bunun nedeni de Bulgarlar için bir tehdit unsuru olan Yaver Paşa'nın kuvvetlerinin Bulgarlar tarafından devamlı takip edilmesidir. Yaver Paşa'nın savaş planları eserin altıncı bölümünde *Yaver Paşa'nın Ordusu Ne Yapacaktı* başlığı altında anlatılmıştır. Başkent İstanbul'dan gelen telgrafın içeriğine göre Dedeâğaç ile Dimetoka arasında Bulgarlar tarafından esir edilen Türk askerinin mevcudu 12.000 kişiden fazla idi. Gelibolu'nun korunması için Şevket Turgut Paşa'nın kumandasında 60, 70 bin kişilik bir ordu vardı. Yaver Paşa ordusu daha sonra Şevket Turgut'un bu kuvvetine katılacak ve oradan da Çatalca'daki Bulgar kuvvetleri üzerine gelecek idi.

22 Meriç (Evros) ırmağının kenarındaki Fere (Ferecik-Pherrai) 1357-58 yılında fetih edildi; Levent Kayapınar, "Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi- Journal of Social Sciences*, cilt/Volume: 2004-1", Sayı/Issue:8.

Ancak ordusuyla beraber esir düşmesi, bütün Türk planını etkisiz bırakmış ve Şevket Turgut Paşa'nın Çatalca'ya dönmesi gerekmişti. Bundan da anlaşılacağı gibi Çatalca yanındaki Bulgar askerine karşı ve bilhassa boğazların kuzey tarafındaki cephesini savunmak için Türkler, planlarını derhal değiştirmişler fakat bu durum Bulgar askerinin süratle ve düzenli olarak sevk edilmesine sebep olmuştur.

5 ve 6 Kasım'da Bulgar askeri hiçbir mukâvemet görmeksizin Gümülcine'ye doğru ilerliyordu. 7 Kasım'da Türklerle muharebeye başladılar. Türkler yayılım ateşi açtılar. Türk topları gayet başarılıydı. Öğle vakti Makedonya gönüllülerine yardım geldi. Bulgar askeri Türklerin çekilmesini önlemek için çevirme hareketine başladılar. Fakat Türkler bu çevirme planını derhal anladıkları için şoseden Gümülcine yoluyla çekilerek Fere etrafında toplandılar. Makedonya gönüllülerinin 7 Kasım muharebesinde 160 yaralı 40 da vefat vardı. Kırcaali Bulgar ordusu 7 Kasım'da Gümülcine'ye²³ doğru ilerledi. 9 Kasım günü Bulgar kuvvetlerinin Gümülcine yakınlarında bir hücum gerçekleştirmesi üzerine Yaver Paşa kuvveti Fere istasyonuna kadar geri çekilmeye mecbur kaldı. Aynı gün Bulgar askeri Kırcaali'yi zapt etti. 10 Kasım günü yeniden top ateşi açıldı, Yaver Paşa ordusu biçilmeye devam ediliyordu. 13 Kasım günü Bulgar kuvvetleri Fere'den çekilen Yaver Paşa kuvvetleri ile karşılaştı ve karşılıklı top ateşine başladılar. Öğleden sonra saat ikiye kadar devam eden top ateşi üzerine Yaver Paşa Bulgar kuvvetleri tarafından kendi kuvvetinin mahvolacağını anladı ve beyaz bayrak çekerek teslim görüşmeleri için (parlamenter) gönderdi. Görüşmelerde Bulgar kumandanları ret cevabı verdi.

15 Kasım günü Meriç Nehri kıyısında Türk ve Bulgar askerleri savaşı başladı. Fakat Türk kuvvetleri bütün cepheden sarılmış idi. Kuşatma hatları Meriç'in sol kenarında, Keşan ile İpsala arasında bulunuyordu. Yaver Paşa derhal teslim protokolünü imzaladı. Aynı zamanda maiyetindeki ordu ile firar etmeyi denedi. Fakat Bulgar kuvvetleri derhal yetiştiler. (Bu tecrübe esnasında olacak ki birkaç bin kişi Meriç'e atılmış, kimisi boğulmuş, Gelibolu'ya doğru firar edenler de bulunmuştur.) Nihayet Yaver Paşa yanındaki tüm askerler ve eşyalar ile beraber esir alındı. Yaver Paşa'nın bu düzensiz ordusu Makedonya'da bozulup Gelibolu veya Çatalca'ya iltica etmek üzere toplanmış, bozguna uğramış askerden ibaret zannedilmektedir.

Yaver Paşa Ordusu'nun düşüncesi Filibe yanından Bulgaristan'a girerek Edirne'ye yürümekte olan Bulgar kuvvetlerini yenmekti. Fakat bu ordu daha savaşın başındaki çarpışmada Kırcaali'de yenilerek saf dışı bırakılmış idi. Yaver Paşa kolunu esir eden Bulgar kuvveti, Keşan'ı da zapt etti. Bundan sonra büyük kuvvetini Mahmutköy, Pişanköy etrafına göndererek Gelibolu'nun kuzeyinden sevk ederek, Korudağ, Gobra, Kuşka mevkiini zapt etti.

Tamamen yenildiklerini anlayan Yaver Paşa öğleden sonra teslim oldu. Kırcaali ordusu kumandanı Mehmed Yaver Paşa ve 265 subay, 10.000 asker harp esiri olarak tutuldu. Bundan başka birçok savaş malzemesi, 8 dağ topu, 2 mitralyöz, 1500 beygir, 400 vagon, 8 makine alındı. Yalnız Yaver Paşa ile Genel Kurmay Başkanı Hayri ve Fazıl Beyler Kırkkilise'ye (Kırkkilise) getirildiler. Diğer subaylar Bulgaristan'ın muhtelif şehir ve kasabalarına paylaştırıldılar.

23 Gümülcine kasabası Rodop sıradağlarının güneyinde, Dedağaç ile Selanik tren hattı üzerindedir. 30.000 nüfusu vardır, halkın çoğu Türk ve Rum'dur. Bulgar pek azdır, fakat etrafı hep Bulgar'dır. Bkz. İvan Lesiçkof, *Yaver Paşanın Esareti*, C. 1, 1913, s. 10.

Yaver Paşa Kırkkilise'ye gelişinin ertesi günü otomobil ile Bulgar ordusu merkezine sevk edildi. Burada bütün Bulgar ileri gelenleri ve askerleri tarafından karşılandı. Paşa Bulgar askerleri tarafından kendisine gösterilen hürmetten dolayı teşekkür etti.

Yaver Paşa hemen Çar Ferdinand tarafından huzura kabul edildi ve yanındakiler ile beraber kılıçlarını taşımalarına müsaade edilerek kendi arzuları üzerine Sofya'ya gönderildiler. Lesiçkof *Yaver Paşa'nın Esareti* başlıklı eserinin sekizinci ve son bölümünde Bulgar gazetesi *Vçerno Vreme'de* Yaver Paşa ile yapılan bir röportaja ve Yaver Paşa'nın komutanlarından Fazıl Beyin ailesine yazdığı mektuba yer vermiştir. Röportajda Türk Hükümeti tarafından Yaver Paşa'ya verilen görevin Bulgar hududunu geçerek Filibe, Harmanlı Hattı üzerinden Sofya'ya yürümek olduğu yazılarak Türk hükümetinin kendisinden büyük ümitler beklediği anlatılıyordu. Bulgaristan'ın asker sevkiyatı ve Edirne kuşatması için Yaver Paşa'nın en büyük tehlike olduğu ancak 7 Kasım'da Kırcaali yanında Bulgar askerine yenilerek Gümülcine'ye çekildiği anlatılıyordu.

Yazar kitabın sonunda Yaver Paşa ile yanındaki kurmaylarından Binbaşı Fazıl Bey'in esir olduğu zaman eşine hitaben yazdığı ve sadece aile sevgisinden başka bir şey bulunmayan bu özel mektubu ne düşünerek kitabın sonuna eklediği bilinmemektedir.

Yaver Paşanın teslim olmasından bir gün önce yani 14 Kasım günü Yunan donanması Selanik'ten Dedeağaç'a Bulgar ordusunu taşımaya başladı. Dedeağaç'ın Bulgarlar tarafından alınmasıyla Edirne savunmasız ve her türlü yardımdan uzak kaldı. Bulgarlar Selanik'i, Siroz'u, Dedeağaç'ı, Dimetoka'yı, Çatalca'yı alarak kendi ordularının ihtiyaçlarını kolayca temin etmeye başladılar. Asker nakliyatı bundan sonra başladı. Dedeağaç alınmaya kadar Bulgarlar yalnız küçük bir tren hattından yararlanabiliyorlardı. Bulgar ordusunun ihtiyaçları Çatalca'dan Kırkkilise'ye kadar manda arabalarıyla getiriliyordu. Daha önceleri dört eski vagon ve bir bozuk makineden ibaret olan nakliye araçlarına sahip olan Bulgar ordusunun artık hesapsız vagonları ve makineleri vardı. Aynı zamanda bu hatlar müttfiklerin Çatalca'ya doğru gönderdikleri yardımlar içinde yararlı olmuştu.

3. KIRKKİLİSE'NİN SÜKÛTU

Balkan Savaşları sırasında Bulgar Ordusu ile beraber Kırkkilise'ye (Kırkkilise'ne) gelen Bulgar yazar İvan Lesiçkof'un *Balkan Muhârebâtı Hatıratından* adlı eserinin I. cildinin II. cüzü olan *Kırkkilise'nin Sukûtu* Bulgarların gözünden Kırkkilise muharebeleri anlatmaktadır. M. Nuri Bey'in ve İvan Lesiçkof'un kısa ön sözleri ile başlayan bu çalışma da sekiz bölümden oluşmaktadır. Bölüm başlıkları aşağıdaki gibidir:

Kırkkilise Etrafında Muhârebât; Kırkkilise Nasıl Sukut etti; Kavaklı Köyü Civarında Muharebe; Kırkkilise Önündeki Muharebe; Makedonyalı Bir Zabıt ne Demiş?; Gökçeli Karyesi Civarında Muharebe; Yüzbaşı Zabiranski; Bir Rus Muhabiri ne Demiş?.

Kitabın ön sözünde önce M. Nuri Bey'in İfade-i Mütercim başlığı altında kısa bir açıklamasına yer verilmiştir. Burada M. Nuri Bey, *Kırkkilise'nin Sukûtu* adlı bu çalışmayı hem halkına bir hizmet hem de yabancıların gözündeki değerimizi ortaya koymak amacıyla yaptığını yazarak; bunun için de Bulgarcadan bir kelimesini bile değiştirmeden aynen çevirdiğini özellikle belirtmiştir. Daha sonra *Lesiçkof'un İfadesi* başlığı ile kitabın çevirisi yapılmıştır. Lesiçkof sözlerine Avrupa'nın Bulgarların Türkleri yeneceğinden emin olduğunu anlatarak başlamış ve Avrupa'nın Bulgarları ve Türklere savaş açan diğer Balkan Devletlerini alkışladığını yazmıştır. Türklerin Bulgarların önünden nasıl

kaçtıklarını ve Bulgarların üç günde Kırkkilise Kalesi'ni geçtiklerini tarihte de bunun örneği olmadığını anlatmıştır²⁴.

3 Ekim 1912'de Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ hükümetleri Osmanlı Devleti'ne verdikleri bir notayla üç gün içerisinde eski Sırbistan, Makedonya ve Girit'e muhtariyet verilmesini istemişlerdir; fakat istekleri reddedilince silaha başvurmuşlardır. İlk olarak 7 Ekim 1912'de Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş açmış; ertesi gün de Osmanlı-Karadağ Savaşı başlamıştır. 18 Ekim 1912'de Bulgaristan²⁵ ve Sırbistan bir gün sonra da Yunanistan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Balkan devletlerinin uzlaşmaz tutumları Osmanlı Hükümeti'ni bu savaşa girmeye mecbur bırakmıştır. Ordunun silah ve teçhizatı nispeten iyi olmasına rağmen savaş düzeni tam olarak kurulamamıştır. Halkın ve ordunun savaş azmi ve morali iyi olmadığı gibi orduda da partililikten kaynaklanan çekişmeler ve disiplinsizlikler vardır. İletişim ve ikmalde yaşanan aksaklıklar, yeterince planlanmadan yapılan harekâtı olumsuz sonuçlandırmıştır. İkiye ayrılmış durumda olan Osmanlı Ordusu Doğu Cephesi'nde (Trakya'da) Bulgarlarla, Batı Cephesi'nde (Makedonya ve Arnavutluk'ta) Yunan, Sırp ve Karadağlılar ile savaşmıştır. Doğu Ordusu, Kırkkilise civarındaki mağlubiyetinden sonra Vize-Lüleburgaz hattına çekilmek zorunda kalmış ve Bulgarları ancak Çatalca savunma hattında durdurabilmiştir.

Çalışmamıza konu olan İvan Lesiçkof, *Kırkkilise'nin Sukutu* başlıklı yazısında I. Balkan Savaşı'nda Kırkkilise'nin 5 gün gibi kısa bir süre içinde Bulgarlar tarafından nasıl alındığını ve bu muharebelere Bulgar askerlerinin gösterdiği kahramanlıkları anlatmıştır. Lesiçkof'a göre Türk askerinin en büyük hatası Edirne'ye yardıma değil de Çorlu'ya gitmesinden kaynaklanmaktadır. Balkan Savaşlarında Osmanlı Devleti insan ve toprak kaybı bakımından büyük zararlara uğramıştır.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Avrupa'nın en güçlü ordularıyla baş edebilecek durumda olan Türk Ordusu, askeri ve teknik bakımlardan geri kalmışlığın acı sonuçlarını bu savaşlar sırasında yaşamıştır. Bir ordunun savaş kazanabilmesi için cesareti ve tecrübesi yanında muharebeye en iyi şekilde hazırlanmış olması aynı zamanda teknik araç ve gereçlerin en modernlerine sahip olması gelmektedir. Balkan Savaşlarına hazırlıksız girilmiştir. Bu duruma verebileceğimiz bir örnek de Mahmut Muhtar Paşa'nın yazdıklarıdır. Mahmut Muhtar Paşa beş bin liralık bir anlaşmazlık yüzünden Vize-Kırkkilise yolunun yapımını tamamlamadan bırakan Bayındırlık Bakanlığı Yol ve Köprüler Müdürlüğü'ne kızmaktadır. Kızgınlığını da aşağıdaki sözleri ile anlatmıştır:

“Hiç olmazsa Kırkkilise'den öteye yollarımız olsaydı yine bu malzemenin yarısından çoğunu kurtarmak kabil olurdu; fakat beş bin liralık bir anlaşmazlıktan dolayı Milli savunmamızla şiddetle ve çok büyük ilgisi olan Vize-Kırkkilise yolunu tamamlanmadan bırakan Nafia Nezareti

24 Lesiçkof, *Kırkkilise'nin Sukutu*, s. 3.

25 Bulgaristan'da harp ilanı Çar Ferdinand'ın tüm ülkede hemen aynı saatte duvarlara yapıştırılan demeciyle bildirildi. Demecinde Çar halka şöyle sesleniyordu: *Bulgarlar! Her şeye kadir olan Tanrının yardım ve himayesine tam bir güvenle, Türkiye'deki Hıristiyanların haklarını savunmak için harp ilân edildiğini Bulgar milletine bildiriyorum. Yiğit Bulgar ordusuna Türk toprağına yürümesini emrediyorum. Yanı başımızda ve bizimle beraber aynı gaye için Bulgaristan'ın müttefikleri diğer Balkan devletlerinin Sırbistan'ın, Yunanistan'ın ve Karadağ'ın orduları da müşterek düşmana karşı dövüşüyorlar. İleri! Tanrı bizimle olsun. Andonyan, Balkan Harbi Tarihi, s. 454-455.*

(Bayındırlık Bakanlığı) Yol ve Köprüler Müdürü ve Nafia Nazırları belki iki yüz elli bin liralık bir malzemenin çamurlara batıp kalmasına ve Milli askerlik şerefimizin kaybına sebep olmuşlardır. İftihar etsinler. Askeri tarihte bu ölçüde sebepsiz bir geri çekilişe ve kaçışa rast gelinemez. Türkler hiçbir baskı görmeksizin yalnız yağmur ve çamur yüzünden harp malzemelerinin üçte birini terk ederek bozguna uğramışlardı”²⁶.

10 Ekim (M. 23 Ekim 1912) gecesi Kırkkilise çevresinde yaşananlar İvan Lesiçkof’un anlatımında şöyle yer almaktadır:

“Teşrin-i evvelin 10. (M. 23 Ekim 1912) günün muharebe akşama kadar devam etti. Bu muharebeye piyadeden ziyade toplar iştirak etmişti. Muharebenin gidişatı muvaffakiyetin Bulgarlar tarafında kalacağını gösteriyordu; fakat muharebe esnasında o gün yağmur devamlı yağıyor ve gittikçe de artıyordu. Türk askeri hep sebat göstermek istiyordu; fakat başarılı olamayarak kasabaya doğru firara başladı. Gece karanlığı ve yağmur Türk Ordugâhında neler olduğunu görmeye mani oluyordu. Bulgarlar Kırkkilise’ye doğru hareketlerine devam ediyorlardı. Artık hiçbir engele tesadüf etmiyorlardı. Türklerin uğradığı yenilgi o derece idi ki Kırkkilise surları önündeki avcı hendeklerini bile müdafaa etmeksizin firara düştüler. Bu olayın cereyanı esnasında 16. Türk Kolordusunu teşkil eden askerden 36.000 asker Kırkkilise’den dönmüş olan Türk askeri yanlışlıkla düşman zannıyla yine bu Osmanlı kuvvetleri ile çarpıştılar. Teşrin evvel’in 11. (M. 24 Ekim 1912) sabahı Bulgar askeri Kırkkilise’ye girmişti”²⁷.

Mahmut Muhtar Paşa Bulgarların bu başarısında Kırkkilise’de yaşayan Rum ve Bulgar halkın rolünün büyük olduğunu vurgulayarak şöyle bir açıklama yapma gereği duymuştur:

“Nihayet cephede savunucu kalmadığı ve birliklerin kâmilen kargaşa içinde alabildiklerince kaçmakta olduğu ve Kırkkilise’deki Rum ve Bulgar ahalinin bunu pek yakın mesafelerde bulunan Bulgar askerine haber vermiş olmaları büyük bir ihtimal dâhilinde idi.”

Bulgar köylüleri de Bulgar ordularına azami derecede casusluk yapmışlar, yüksek noktalarda ateşler yakarak Osmanlı askerlerinin çekildiği noktaları işaret etmişlerdir²⁸. Bulgarların Kırkkilise’yi işgal etmeleri üzerine büyük gurur duyan Lesiçkof sözlerine Osmanlı Devleti hakkındaki düşünceleri ile devam etmiştir:

“Bulgarlar bütün dünyanın takdirle andığı Türk askeri karşısında idi. Çürümüş, kokmuş olan Osmanlı İmparatorluğunda her şey mahv olmuş idi. Hasta adam en son ölüdür veyahut eceli yakındır.”

Savaş hazırlığını tam manasıyla yapmayan bir ordunun savaş kazanması mümkün değildir. Lesiçkof Balkan Savaşları’nda Türklerin yenilmesini, mürettebatını felakete götürmekte olan Türk gemisinin kötü idare edilerek fırtınaya tutulduğu ve savrulduğu şeklinde yorumlamıştır. Balkan Savaşı’nda yenilmiş olan Osmanlı Ordusu’nun bu yükü

26 Mahmut Muhtar Paşa, *Balkan Harbi*, s. 43.

27 Lesiçkof, *Kırkkilise’nin Sukutu*, s. 10–11.

28 Mahmut Belig, *Bulgar Komitalarının Tarihi ve Balkan Harbinde Yaptıkları*, İstanbul: 1936, s. 52.

üzerinden atması kolay olmamıştır. Türk askeri bu savaşta kaybettiği şan ve şerefini Çanakkale Muharebeleri'nde tekrar kazanmıştır. Bunun en güzel örneği Lüleburgaz Muharebeleri'nde yenilmiş olan Osmanlı Ordusu'nun I. Dünya Savaşı'nda Çanakkale Muharebesi'nde galip gelerek askerin şan ve şerefini kurtarmasının anısına V. Ordu Menzil Müfettişliği tarafından Lüleburgaz İstasyonu'na bir abide yaptırılmış olmasıdır.

4. MANASTIR VE PİRLEPE MUHÂREBÂT

H.Nuri Bey Bulgar askeri muharriri Lesiçkof'un *Manastır ve Pirlepe Muhârebâtı* başlıklı raporunun önsözünde bu çalışmasını da Yaver Paşanın Esareti ve Kırkkilise'nin Sukûtu başlıklı raporlarında olduğu gibi aynen tercüme ettiğini belirterek başlamıştır. Amacı Osmanlı ve İslam okuyucularını aydınlatmak, ikaz etmek ve Bulgarca bilmeyen Osmanlı ve İslam okurlarına Bulgar askeri muharriri nasıl düşünüyor ve ne söylüyor, bunları anlatmaktır.

İvan Lesiçkof tarafında Rus ve Fransız askeri muhabirlerinin açıklamalarına dayandırılarak hazırlanmış olan Manastır ve Pirlepe Muhârebâtı adlı eser; *Manastır Önünde Beş Günlük Muharebe; Novu Vreme Muhabirinin Müşahedatı; Sırlar Manastır Yanında, Yine Rus Muhabirinin İfadesi; İstifadeli Tafsilat; Yine Novu Vreme Muhabirinin İfadesi; Pirlepe Muhârebâtı; Pirlepe Civarında Üç Günlük Muharebe; Köprültü'den Pirlepe'ye Kadar ve Arnavutların Taht-ı İtaate Alınması* başlıklarını kapsayan çalışma kısa bir önsöz ile on bölümden oluşmaktadır. Çalışmada Manastır önünde beş, Pirlepe önünde ise üç gün boyunca cereyan eden muharebeler anlatılmıştır. Özellikle de Türklerin zaptı mümkün olmayan mevkiilerde olmalarına rağmen Sırp ordusunun başarılı olması ve Türk Vardar ordusunu yenmesi büyük bir coşku ile yazılmıştır. Hatta askeri kuvvet sayıları verilirken Türk kuvvetleri fazla Sırp kuvvetleri az gösterilmesine H. Nuri Bey her ne kadar aynen tercüme ettim dedi ise de dayanamayarak zaman zaman dip notlarla müdahale etmek durumunda kalmıştır²⁹.

Daha Ekim ayının başlarında itibaren Manastır'daki Hıristiyan halk heyecanlanmaya başlamıştı. Halk Yunan Ordusu'nun gelmesini bekliyordu. Fakat Yunan Ordusu harekâtını kuzeye doğru çevirmiş kalan kuvvetiyle Selanik'e doğru çekilmişti. Yunan ordusunun bu hareketi Cavit Paşa'nın işine yaramış ve 3 Ekim'de Soroviç'te kalan Yunan fırkasını perişan ederek fırkayı Kozana'ya kadar takip etmişti. Cavit Paşa'nın bu başarısı Manastır'daki Türk İslam halkı cesaretlendirmişti. Ancak bu durum çok sürmemiş kuzeydoğudan Sırlar baş göstermiş idi. Ekimin yirmi dördüncü günü Manastır'ın kuzeydoğusunda 30 kilometre mesafede bulunan (Alinse) karyesi yanında, Pirlepe yolunda Sırlar Türkleri bozdular. Ertesi gün Manastır valisi Rus konsolosuna müracaatla şayet Sırp askeri tarafından şehir işgal edilecek olur ise kendisinden himaye talep etti. Konsolos valiyi sakinleştirerek teselli etti.

Sırp ordusunun harekâtını takip eden Rusya, Fransa ve İngiltere konsolosları 6 Kasım'da başlayan Manastır Muharebelerini İvan Lesiçkof'a aşağıdaki cümlelerle anlatmışlardır:

29 Müellifin gerek evvelce Manastır etrafında 80.000 dediği Türk askeri miktarını ve gerek (Morava) fırkası Cavit Paşa ordusundan adeden azdı rivayetini katiyen hatalı buluruz en mevsûk muharrerat ve mukayyedât ispat etmiştir ki Türklerin oralarda kırk elli bin kişiden fazla bir kuvvete malik olmadıkları gibi (Morava) fırkası da Cavit Paşa ordusuna nispetle kat kat faik kuvvete malikti; Lesiçkof, *Manastır ve Pirlepe Muhaberatı*, müt. M.Nuri, C.3, 1913, s.15.

“Gece Ali Rıza Paşa, Kara Sait, Fethi ve Cavit Paşalar ile askeri bir toplantı yapmıştı. Ancak paşaların bazıları müdafaaanın imkânsız olduğunu söyleyerek teslim olmayı teklif etmişlerse de Cavit Bey bu konuda hiçbir söz dinlemek istememiştir. Gece karanlığı bastığında Sırp askeri Şumaniçe nehri ile Karadere'nin öte tarafında geceyi geçirdi. Kasımın altıncı günü şafak vakti Manastır üzerine doğru asker hareket etti. Türklerin tarafında sükunet hâkimdi. Sırp topları ve piyadeleri şose boyunca Manastır'a doğru gittiler. Su içerisinde geceyi geçirmiş olan piyade kısmı da aynı tarafa doğru hareket ediyordu.

Şose üzerinde ötede beride Türk cesetleri yatıyordu. Yükseklerde Türkler tarafından terk edilmiş olan toprak görülmüyordu. Bu mevki etrafındaki arazi Sırp gülleri tarafından tamamen sürülmüş kazılmış idi. Yolda iki papaz ve birçok çocuğa rastladık. Türk cesetlerini görmek üzere gelmişlerdi. Sonra Sırp askerlerinin yanına gittiler. Manastır şehri içinden eski zaman İslav ve Yunan elbiselerini giymiş, kalabalık üzerimize doğru geliyordu. Hepsinin ellerinde çiçekler vardı. Benim etrafım birdenbire bu çiçeklerle doldu. Ben onlara hitaben: “Çiçeklerinizi şimdi yetişecek kahramanlar için saklayınız” dedim. Devamlı olarak “Yaşasın Sırp askeri” sesleri işitiliyordu. Sokaklardan geçmek pek güç idi. Balkanlar üzerini çiçekler ve bayraklar süslüyordu. Yolda Manastır'ın Sırp askeri tarafından alınmış olduğunu veliahda haber vermek üzere otomobil ile gitmekte olan Birinci Ordu Kumandanı'na rastladım. Sırp askeri şehre türküler ve mızıklar ile girdi. Millet askeri sevinçle karşıladı. Her bir zabıt çiçeklerden yapılmış buketleri ve çelenkleri ellerinde taşıyor idi. Sırp askeri dahi aynı suretle tüfekleri çiçekler ile donatılmış idi. Bu anı anlatmak ve tasvir etmek çok zordur. Yolda beygir üzerinde İngiliz konsolosunu karşıladım. Türk askerinin felaketini bana o nakletti. Cavit Paşa yenilmiş olan ordunun kalanını yani 8 taburdan ibaret olan askerini alıp o gece Balkanlar'a çekilmiş ve ardından İbrahim Fethi Paşa dahi ordusunun geri kalanını alarak Balkanlar'a yürümüş, diğer paşalar da Filorina'ya doğru gitmişlerdi. Sırp'lulara, üç günlük kanlı savaşta, Manastır yanında 13.000 Türk şehit ve yaralı, 25 sahra 2 adet seri ateşli dağ topu 8 obüs 7000 asker ve bir hayli Türk subayı esir, 50.000 kadar da tüfek ve pek çok savaş malzemesi ganimet kalmıştı.”

Manastır muharebelerinde hazır bulunduğunu iddia edilen “Novu” muhabiri de 2 Kasımda Türk askerinin Manastır önündeki tepelerde savunma için hazır olduğunu ancak 3 Kasımda Sırp'lar tarafından bu mevkiilerden püskürtüldüklerini yazıyordu. Ancak çekilen Türk kuvvetleri tekrar Sırp askerinin geçmesi gereken bütün geçitlere hâkim tepelerde savunma mevkilerini tutmuşlardı. Türk askeri top ateşi altında Novaka karyesine doğru ilerlemeye devam etti ise de bu noktayı önceden işgal etmiş olan Sırp süvarisi ve Tuna fırkası tarafından püskürtüldüler. Türk askeri Ohri ve Resne'ye sokulmak istiyordu. Fakat Demirhisar tarafından ilerlemekte olan Sırp Morava fırkasıyla birinci süvari alayı bu kuvvetlice Türk kuvvetini karşıladı. Burada üç gün aralıksız kanlı bir harp devam etti. Sırp'lar Türkleri kuzeye ve Manastır tarafına doğru sürmeye ve geri çekilmeye mecbur ettiler. Bu muharebede Sırp'lar bir Türk taburunu esir aldılar; iki dağ topu ile bir sahra bataryasını da tuttular.

4 Kasımda bütün savaş hattı boyunca muharebe başladı. Sırp askerinin sağ tarafından ilerlemekte olan Morava fırkasının piyade muharebesi ve aralıksız mitralyöz

ateşi bütün gün devam etti. Türkler Manastır'a doğru yavaş yavaş çekiliyorlardı. Üçüncü gün geç vakte kadar top muharebesi devam etti. Piyade derenin taşmasından hareket edemiyor idi. Türk topları müstahkem mevkiileri tutmuşlar, oradan doğru ve mükemmel ateş ediyor ve hedefe isabet ettirmekte idiyse de Sırp askerine büyük zarar veremiyorlardı. Asker bu suretle Manastır'ın zaptı ile savaşın son bulacağına inanarak havanın kötülüğüne ve mevkiin güçlüğüne ve her türlü vasitanın olmamasına rağmen hep ileri atılmak cesaretinde bulunuyorlardı. Sırp askerinin Manastır civarındaki beş günlük muharebesi çok zor geçti. Sırp askeri birkaç günden beri ıslanmış elbise ve çizmeler ile duruyordu. Bununla beraber şunu da ilave etmek gerekir ki; Manastır'ı koruyan Türk ordusu da hayret edilecek bir sabırla ve dayanıklılıkla müdafaa etti.

5 Kasımda Türkler kasabayı gece vakti terk ettiler. Şehirde büyük bir sükûnet vardı. Hiçbir ışık görülüyordu. Sanki her şey ölmüştü. Şehrin Müslüman ve Hıristiyan halkı tamamen hücum ve tecavüz korkusundan evlere saklanmışlardı. Fakat Kasımın 6'ncı günü sabahleyin Hıristiyan halk Türk askerinin yerinde yeller estiğini ve Sırp askerinin şehre doğru gelmekte olduğunu anlayınca sevinç gösterilerine başladılar. Sırplar önce devlet dairelerini düzenleyerek şehirde güvenliği sağladılar. Türklerin resmi dairelerinde üzerinde dairenin ismi yazılı bulunan levhaları "bize bu levhalar zarar vermez" diyerek yerlerinde bıraktılar. Birkaç gün sonra da valiye memurları ile beraber canları nereye isterlerse gitmekte serbest oldukları veliaht tarafından bildirildi.

Yazar burada Sırp askerlerini övmeden geçemiyor, onların dış görünüşlerinin etkili olduğunu anlatıyordu. "*Onlar yüksek, sağlam, güzel vücutlu ve askeri düzene sahiptirler.*" Ayrıca "*Sırplar herhalde kanaatkâr kaldılar ve kendileri ile övünmediler.*" Deniliyordu.

Sırplar 7 Kasımda Manastır'ın düşüşü hakkında verdikleri ilk bilgilerde Manastır yanındaki savaşın Türkler ile yapılmış olan en kanlı savaş olduğunu bildiriyorlardı. Türklerin Sırplardan sayı ve malzeme olarak daha kalabalık olduğu ve Türklerin geri püskürtülmeleri pek büyük güçlüklerle yapılabildiği verilen bilgiler arasında idi.

Aynı gün "*Novu Vreme*" gazetesinin muhabiri de Manastır'dan şu bilgileri veriyordu:

Manastır düştü. Türkler kendilerini beklemekte olan Sırp süvarisinin bulunduğu Resne ve Lerin'e doğru kaçtılar. Manastır yanındaki savaş üç gün devam etti. Türk mevzileri mükemmel idiler. Ve müdafaa edenlerin sayısı daha fazla idi. Türklerin sol kanadı Balkan'a kadar dayanmış idi. Aynı haberde Arnavutların silahlarını teslim ettikleri yazılarak bütün Arnavutlar General Jivkoviç'e müracaat ederek bir telgraf ile Kral Petra'ya bağlılıklarının bildirilmesini rica etmişlerdir deniliyordu. Sırp reisi Paşiç meclis toplantısı sırasında Manastır'ın düştüğü haberini veliahdın telgrafından öğrenmişti. Haber şehir içerisinde süratle yayılmış ve halk bu haberi sevinçle karşılamıştır. Birinci Sırp Ordusu kumandanı veliaht Aleksandır'a 200 şehirli aşağıdaki tebrik telgrafını yollamıştır.

Manastır yanında Aşyalılar üzerine vuku bulan başarılarınızı şahsınızda tebrik ederiz. Yaşasın Sırp askeri! Yaşasın kral ve zât-ı fehîmâneniz!

27 Kasım'da Manastır'dan "*Novu Vreme*" gazetesine telgrafla şu bilgiler veriliyordu:

"Manastır'da hayat normale dönmüştür. Türk hâkimiyetinin son günleri, bilhassa Manastır civarındaki beş günlük savaş zamanı, Sırp askerinin şehre girmesinden Türk askerinin çekilişine kadar olan sürede halka bir zarar gelmemiştir. Zira Türkler firarlarından evvel katliam yapmayı unuttular. Sırplar yerli ahaliye gayet iyi muamele ettiler ve

Müslümanların milliyet hissiyatını tenvire çalışıyorlar. Hıristiyan halk en nihayet Türk boyunduruğundan halas olduklarından dolayı kendilerini mutlu addediyorlar. Yalnız yerli siyasi teşkilat(?) işsiz kaldıklarından dolayı yeni teşkilata henüz daha alışamıyorlardı.”

Pirlepe önündeki muharebe I. Balkan Savaşının en ağır muharebelerinden biri olarak hatırlanması gerekir. Bu muharebe 21 Ekim'de sabah erken saatlerde başlayarak üç gün boyunca devam etmiştir. Türklerin tuttıkları mevkiiler Babuna ve Plana Dağlarının devamında iki Balkan arasından geçen bir geçit olup Pirlepe'ye 10 kilometre uzaklıkta bulunuyordu. Türk askeri savunma için oldukça güzel yer tutmuştu. Sırplar buz ve karlar ile kaplı olan bu tepelerin tümünü almak zorunda idi. Ayrıca da Sırpların hareket edebileceği tek bir yol vardı o da cepheden geçiyordu. Türk savunma mevkiilerine piyade tarafından hücumlar başladı. Sırp müfrezeleri birkaç defa geri püskürtüldüler ve geri çekilmek zorunda kaldılar. Fakat daha sonra cesaretle Türk mevzilerine hücum ettiler. Süngü hücumu ile Sırp piyadesi Türklerin genel mevzilerini ve savunma mevkiilerini tuttular. Yalnız muharebenin üçüncü günü Sırplar Türkleri genel savunma mevkiinden çıkararak Pirlepe'ye girmeyi başardılar. Sırpların buradaki kaybı çoktu çünkü Türklerin mevzilerine doğru ilerlemek üzere dar patikalar geçmeleri gerekiyordu ve Sırp askerinin Balkan'da hareket kabiliyeti yoktu. Bu durum da Sırp topçusunun muharebeye katılmasına ve savunma mevzilerini tutmasına engel oluyordu. Sırplar sadece yaya hareket ederek faaliyet gösterebiliyordu. Pirlepe civarında Sırpların Türkler ile yaptıkları muharebe üç gün üç gece devam etti ve Türklerin mağlubiyeti ile son buldu. Pirlepe'yi alan Sırp kolları Manastır'a doğru hareket ettiler. Türkler Peçka ve Berliçe karyeleri civarında olan tepeleri işgal ettiler. Muharebe bütün gün devam etti. Son savunma yerlerini de kaybeden Türkler kargaşa içerisinde muharebe meydanında bütün savaş malzemelerini ve yaralıları terk ederek Manastır'a doğru çekildiler.

Sırplar Pirlepe'nin alındığına dair aşağıdaki bilgiyi verdiler:

“Sırp Kralı Marka'nın eski doğduğu ve yaşadığı yerin işgali bize kurbanlara ve fedakârlıklara mal oldu. İki gün şiddetli muharebeden sonra Sırplar Pirlepe'yi aldılar. Onlar kendilerine has olan yararlıklarını burada ispat ettiler. Türklerin işgal ettikleri savunma mevkiileri, Balkan kolları olup alınması imkânsız idi. Sırp askerlerinin dar geçitlerden geçmesi lazımdı ancak bu geçitlerden topların geçmesi mümkün değildi. Türk askeri 20 taburdan ve 4 bataryadan ibaret idi. Sırp piyadesi bir dağ bataryasının yardımı ve süngü hücumu ile Türklerin savunma mevkiini zapt etmiştir. Bilhassa Beşinci Alay'ın muharebe meydanında birçok ölü ve yaralılarını bırakıp Manastır'a doğru kaçmakta olan düşmanı perişan etmişlerdir. Kosova ve Pirlepe Muhârebâtı bir defa daha Sırp şerefini arttırdı, zamana göre düzenlenmiş düzenli bir Avrupa askeri olduğunu herkese anlattı.”

“Matin” gazetesi muhabiri Fransız gazeteci de Köprülü'den Pirlepe'ye giderken gördüklerini gazetesine bir telgrafla bildiriyordu. Bu telgrafta Sırp askerlerinin kahramanlıkları ile ilgili örnekler verirken yol boyunca gördüğü Türk cesetleri ve Türkler tarafından terk edilmiş eşya ve aletleri anlatıyordu. Pirlepe zaferini Sırplar pek pahalı ödenmişlerdi zira Sırplıların 1.000 kişi yaralı ve ölü olarak zayıatları vardı diye devam eden telgrafa göre Türklerde çok cesurca dövüşmüşlerdi. Fakat Türkler ne kadar cesur ve 400.000 kadar olsalar da Pirlepe'yi yalnız iki gün savunabildiler.

Fransız gazeteci telgrafına bir annenin sözleri ile son veriyordu: Anne oğlunun mezarında resmi defin töreni yapılırken bando tarafından matem marşının çalınmasını istemiyor, harp ve vatan marşının çalınmasını istiyordu.

Vatani için ölen bir oğlun babası da oğlunun defni esnasında mezarı üzerinde yalnız şu sözleri söyledi:

“Benim çocuğum! Ben sana ağlamıyorum. Sen gayet mukaddes ve yüce bir ecelden öldün. Öyle bir ecel ki ben gıpta ettim.”

Manastır ve Pirlpe Muhâberâtı adlı çalışmada kronolojik sıra takip edilmediği gözlenmiştir. Ancak aslına uygun kalmak için sıra değiştirilmemiştir. Çalışmada son olarak Arnavutların Sırlara itaat etmeleri Belgrat hükümetinin 17 Kasım’da yaptıkları resmi açıklamalara dayandırılarak verilmiştir. Buna göre Prizren ile Debre arasındaki şehirde yalnızca gasp ve hırsızlık ile uğraşan Arnavutların Sırp askerine itaat ettikleri belirtilmiştir. Ayrıca Arnavutlara Sırp askeri tarafından zulüm yapıldığına dair çıkan haberlerin de doğru olmadığı Sırbistan hükümetinin haber aracı olan “*Presbüro*” aracılığı ile bütün Avrupa’ya bildirilmiştir.

5. SELANİK NASIL DÜŞTÜ?

İvan Lesiçkof’un Balkan Muhârebâtı Hatıratından adlı eserinin son kısmı olan Selanik Nasıl düştü adlı çalışma yabancı savaş muhabirlerinin ve General Todorof’un raporlarına dayanılarak hazırlanmıştır. Diğer üç eserden farklı olarak H. Sıdkı Bey tarafından tercüme edilmiştir. Önsözünde *milletlerin yalnız kendi lehinde kendi menfaatlerini anlatan ve koruyan eserleri değil, kendi aleyhinde, kendi yenilgilerinin sebebini açıklayan başka eserleri de örnek olması açısından* Lesiçkof’un *Selanik Nasıl Düştü* raporunu aynen tercüme ettiğini yazmıştır.

Selanik’i almak üzere Bulgarların Kuzeyden, Yunanlıların da batıdan aynı anda Selanik üzerine yürümeleri ile başlatılan rapor çevirenin son sözünün de bulunduğu yirmi iki başlıktan oluşmaktadır. Ancak sadece Bulgar askerinin Selanik’e doğru hareketi anlatılmıştır. Konu olan başlıklarda *Bulgar Askerinin Selanik’e Doğru Hareketi; Virçe ve Trobatoviş’te Yanındaki Muharebe; Kalamaniça’daki Muharebe; Koçana’da Muharebe; Kuresina Civarındaki Muharebe; Üç Günün Zayâtı; Bulgarlar Demir Hisar’da; Türkler ve Bizim Sıhhiye Memurları; Fırkanın Üçüncü Vazifesi; Ustrumca’ya Duhul; Ustrumca’dan Valandov’ya Kadar; Valandov’dan Doyran’a Kadar; Doyrandan Kalkış’a Kadar; Kalkıştan Selânîk’e; Selânîk Hattı Hakkında Cenral Todorov’un Raporu; Selânîk’in Teslimi Atina’da Ne Suretle Telakki Olundu?; Veliht’in Venizolos’a Telgrafı; Selânîk’in Teslimi Hakkında Bir Protokol; Selanik’in Tesliminden Evvelki Ahval; Selanik Teslim Olmuş Lakin Nazım Paşa İnanmıyor; Selanik Şehri; Selanik Kimin Olmalı’dır.*

Türklerin kuvvetlerinin çok olmasına rağmen yenildikleri yazılan raporda Bulgarlar tarafından takip edilirken yaptıkları zulümlerin anlatılması da dikkat çekicidir. Lesiçkof burada Türklerin yaptıkları zulümleri kaydetmiş örnek olarak Türklerin Koçana’dan kaçarlarken (Gırlana) karyesinde evlerde ve meydanlarda bulunan halkı yere yatırarak üzerlerine ateş ederek katletmelerini vermiştir. Türk askerinin bu suretle 47

kişiyi öldürdüğü³⁰ ayrıca da aşağı ve yukarı Şuşiçe, Marinova, Vakanov, Meçkur, Kresna karyeleriyle Kresnansko civarında bulunan diğer köyleri de yaktıkları anlatılmıştır.

Bulgarlar ile Türkler arasında ilk olarak Kalamaniçe ve Koçana'da muharebeler oldu ve Bulgarların dağ topları Türk askerini o bölgeden kovmayı başardı. Türkler siperlerinde bulunan bütün mühimmatı bırakarak çekildi. Koçana tarafında yapılan muharebede Türkler Köprülü-İştib hattından temizlediği gibi Koçana ve Kresna karyelerinde olan muharebelerden sonra Doyran ve Selanik yolları da Bulgarlara açıldı.

Bulgarlar Kalamaniçe'yi zapt ettikten sonra Türkler Viniçe etrafında ve Koçana yükseklerinde şiddetle saldırıya başladı. Yazar bu saldırılar sırasında Bulgar askerlerinin kahramanlıklarını *"11 Ekim'de sabahleyin Bulgarlar ileri doğru adeta uçuyorlardı ve açıktan ölmeye gidiyorlardı. Milyonlarca kurşun ve hesapsız mermiler dolu gibi düşüyorlardı. Bulgarlar gönüllüleri Koçana etrafındaki yükseklerle 'ura' sedaları ile hücumla başladılar. Öyle anlar oluyordu ki bir bölük şehrin mevzilerini zapt etmek için dört defa süngü hücumuyla hücum ediyorlardı."* Sözleri ile anlatıyordu.

Türkler geri çekilmeye başlayınca kaçan Türklerden bir sahra ve bir dağ bataryası alındı. Türkler Bulgarlardan yüz kişiyi esir almışlardı ancak içlerinde yüksek rütbeli subaylarında olduğu birçok ölü bırakmışlardı. 11 Ekim'de öğleden sonra Bulgar askeri Koçana'ya girdiklerinde Türkler tarafından katledilmekten korkan iki yüz kadar Bulgar ileri gelenini hapiste buldular. İştib'e doğru çekilen Türkler halkın Türklerin depolarını açarak silahlanıp çete kurmalarından dolayı kasabada tutunamadılar ve İştib kasabası Bulgar tarafından muharebesiz alındı. 14 Ekimde Kresna civarında olan muharebe Kresna geçitleri son mevzilerininin zaptıyla son buldu.

Lesiçkof, 19 Ekimde Türklerin Demirhisar'ı terk etmeden önce kışlada hapis tuttukları 200 kişiyi ateşe vererek tamamını yaktıklarını yazmaktadır. Ayrıca Türklerin İstromça eteklerinde Bulgarları zincirle vurarak eziyet ettikleri de verilen bilgiler arasındadır³¹. Lesiçkof Türklerin zalimliklerini anlatırken Türk sağlık memurlarının da bu zulümlere katıldığından söz ederek *Türkler ve Bizim Sıhhiye Memurları* başlığı altında aşağıdaki örneği vermekten çekinmemiştir³².

"Türk sıhhiye memurları da mezalime katılmışlardır. Yakinen görenlerin anlattıklarına göre Türkler muharebe zamanı "sıhhiye memurları, sıhhiye memurları" diye çağırıp bunun üzerine bizim sıhhiye memurlarımız yardım için yanlarına gittiklerinde Türkler bunlar üzerine ateş edip bazılarını öldürmüşlerdir."

20 Ekim'de Bulgarlar üç koldan Selanik'e doğru hareket etti. Birinci kol Koçana'dan yola çıkıp Pilaçkovisa'dan geçerek İstromça ve Doyran, Kırkuş (Kılıkış) yolu ile Selanik'e ulaştı. İkinci kol Malişko'dan, Petriç, Hamzalı, Kılıkış üzerinden Selanik'e

30 Gospodin (Bay) Lesiçkof Türklerin burada da zulüm yapmış, insan asıp kesmiş olmaları nakaratını kaydedişi, Türk askerinin Ura yerli ahali tarafından pusuya tutularak katledilmiş olmalarını muhik ve meşru göstermek için söylemiş olmasına şüphe yok; Lesiçkof, *Selanik Nasıl Düştü*, Müt. H.Sıdkı, C.4, 1913, s.5.

31 Bu yolda gaddarlıkları Türkün kanına malik millettaşlarımızdan beklemeyiz ve emsali misilli bu şayiayı da bühtân addederiz; A.g.e., s. 9.

32 A.g.e., 9.

doğru hareket etti. Üçüncü kol ki bu kol başından beri yalnız hareket ediyordu o da Demirhisar'a doğru ilerliyordu.

27 Ekimde Bulgar askeri İstromça'ya girdi. Türk askeri İstromça civarında muharebe etmek istemişti. Ancak kasabada yaşayan Bulgar, Rum ve Türk ileri gelenleri burada yapılacak olan muharebede kasabanın çok zarar göreceği konusunda anlaşarak askeriye muharebe etmeme konusunda ikna etmeyi başarmışlardı. Türk halkı da hükümet konağına silahlarını getirip Bulgar askeri idaresine teslim etti.

İstromça'nın güvenliğini sağlayan Bulgar askerleri Vollandova'ya doğru hareket ettiklerinde geçtikleri yol boyunca Türk askerleri ile başıbozukların cesetlerine rastlıyorlardı. Yollar nereye ve ne için gittiklerini bilmeyen telaş ve heyecanla kaçışan Türk göçmen aileleri ile doluydu. Doyran'a gelen Bulgar askerleri Doyranlılar tarafından sevinçle karşılandı. Lesiçkof Doyran'da Türk askeri tarafından 240 Bulgarın tevkif edildiğini sekiz kişinin de Selanik'e götürürken öldürüldüğü bilgisini veriyordu. Doyran'dan Kılışa gelindiğinde halk Bulgar askerini çiçek ve yeşilliklerle karşıladı. Kılış'tan geçerek Balca'ya ulaştılar. Bu ilerleyiş de Lesiçkof Bulgar askerinin sabrına ve gayretine övgüler yağdırıyordu³³.

“28 Ekimde şiddetli yağmur yağdı. Asker alt ve üst olmuş tarlalar içinde geceledi. Tarlaların oluklarında ırmak gibi yağmur suları akıyordu. Askerler tamamen suya batmışlardı. 27 Ekimde sabahleyin askerler hareket ettiler. Yalınayak çamurlarda yürüyorlardı. Ve diğerleri doğrudan doğruya çizmeleriyle dereyi geçtiler. Askerler çamura batıyorlardı. Ve çamurlar çizmelerine yapışıyordu.26'ncı tabur Balca karyesine ulaştı. Oradan Akdeniz Selanik dahi görünüyordu.”

29 Ekim sabah saatlerinde Bulgar askerleri Ayvatova'dan Selanik'e hareket etti. Selanik Bulgarları Bulgar askerlerini alkışlarken bando da Bulgarların Milli Marşını çalıyordu. Rus harp gemisi de yirmi bir pare top atışıyla Bulgarları tebrik ediyordu.

Selanik'i almak için hem Bulgar Ordusu hem de Yunan Ordusu yolda idi. Lesiçkof Selanik'in alınması ile ilgili ilk bilgileri General Todorof'un raporuna göre vermiştir. General Todorof yabancı gazetelerin Selanik'e ilk defa Rum askerinin girdiği ve Selanik'i Rumlar zapt etti diye yazması üzerine bir rapor hazırlamaya kendini zorunlu hissetmiştir. Çünkü Bulgar ordusu Selanik'in üç kilometre yakınında iken Yunan ordusu on yedi kilometre uzakta idi aynı zamanda da Yunan ordusu Selanik önünde savaşmamış Türk komutanları ile anlaşmak için görüşmeler yapmıştı. Hâlbuki Bulgar ordusu 26 Ekim sabaha karşı Türk bataryasının ateşine hücumla karşılık vermişti. Böylece muharebe başlamış ve ertesi sabah Bulgarlar Türklere hücum etmek için Ayvatova ve Lahna üzerine hâkim olan yüksek tepelere yerleşmişti. Türk süvarisi piyade ile birlikte Bulgar askeri üzerine ateş etti ise de ancak Türkleri çekilmeye mecbur oldular. Bulgar askeri çekilmekte olan Türkleri takibe ve Selanik'e yaklaşmaya başladı. General Todorof bulunduğu tepelerden Hem Türkleri hem de Yunanlıları takip edebiliyordu. Buna göre Yunanlılar Selanik'ten 17 kilometre dışarda Vardar Nehri civarında ve Bulgar askerinin arka tarafında bulunuyordu. Todorof bulunduğu yerden hem Türklerin silah ve eşyalarıyla Selanik'e girmekte olduklarını hem de Yunan piyadesini getirmek için

33 A.g.e., s.12.

Vardar tarafına gönderilen trenleri görebiliyordu. Yunanlıların buldukları yerden bir günde Selanik'e girmeyi başaramayacaklar açıktı. Çünkü Yunanlılar geçici olarak Vardar Nehri'ne inşa ettikleri köprüden geçmek ve devamlı yağın yağmurlardan bozulmuş olan yoldan yürümek zorunda idiler. Bu durumda sadece Bulgar askeri savaşmış oluyordu. Yunanlılar ise 17 kilometre kasabadan dışarda düşmanla teslim şartlarını görüşüyorlardı. Yunan veliahdının Türklerin ona teslim olduğunu General Todorof'a bildirmesi üzerine Todorof Türklerin teslimi hakkında Türklerle hiçbir anlaşma imza etmediğini için ve teslimine dair olan şartları bilmediğini için sadece müttefiki Yunanlılar tarafından kendisine verilen bilgileri dikkate alarak ordusunu Selanik'e üç kilometrelik bir yere göndermişti.

Raporunun sonunda Todorof Bulgar ordusundan bir kısmının 28 Ekimde Yunanlıların Selanik'e girdiği sırada girdiğini bildiriyor ve *Selanik'e kendi silahımız sayesinde girdik* diyerek Yunanlıların Bulgarların yaptığı muharebeler sonucunda tüfek patlatmaksızın Selanik'e girdiklerini söyleyerek Selanik'in zaptı hakkındaki gerçeklerin bunlar olduğunu vurguluyordu. Ayrıca Yunanlılar yabancı gazetelere gönderdikleri açıklamaları da tekzip ediyordu.

Selanik zaptına ait Yunan Harbiye Nazırının telgrafında da İngiliz, Fransız, Alman, Avusturya konsoloslarıyla Selanik şehri kumandanı ve Tahsin Paşa'nın vekili ile yapılan görüşmeler hakkında bilgi veriliyordu. Buna dayanak verilen ilk bilgilere göre "*Selanik ordusu muharebenin sonuna kadar tarafsız kalacak ve silahlarını muhafaza edecektir*" ancak bu rica reddedildi. Silah muharebenin bitiminden sonra iade olunmak üzere kayıtsız şartsız teslim olma teklif edildi. Sonuçta namus sözü verilmek şartıyla Türk subaylarının silahlarını muhafaza etmelerine müsaade olundu.

Selanik'in Teslimi Hakkında Protokol Yunan Ordusu Başkumandanı Prens Hazretleri ile Türk Ordusu başkumandanı Tahsin Paşa arasında imzalandı³⁴. On esas, altı ek maddeden oluşan protokole göre sonuç anlaşmaya kadar Selanik şehri Yunan Ordusu'na teslim edilecek, Türk askerinin bir kısmı Karapınar'da bir kısmı da süvari kışlalarına yerleştirilecekti. Ayrıca Osmanlı askerinin silahları Yunan Ordusu'nun sorumluluğunda korunacaktı. Jandarmalar ve polis memurları dışındaki sivil ve askeri memurların silahlarını Yunanlılar aleyhinde kullanmayacaklarına dair namus sözü verdikleri takdirde Selanik'te silahlarını taşımalarına izin veriliyordu. Bu durum barış yapılana kadar korunacaktı.

Prens vekili İvan Metakosi ile Selanik Ordusu Başkumandanı Hasan Tahsin Paşa arasında imzalanan ek protokole göre de Yunan Ordusu şehre girerek piyade kışlalarına yerleşecekti. Türk askerlerinin ihtiyaçları ile hayvanlarının beslenmesi belediye tarafından idare olunacaktı. Yunan Ordusundan tayin edilen iki kişinin kontrolünde Türk askeri silahlarını teslim edecek ve silahlarını teslim eden askerler hangi köyde kalacaklarsa orada müttefik askerler tarafından korunacaklardı. Halkın gelenek ve adetlerini yerine getirmelerine karışılmayacaktı.

Lesiçkof'un Bir Büyük Fark! Başlığı altında anlattıkları ise Balkan Savaşlarında yenilmemizin en önemli sebeplerinden biri olan iletişimsizliği gözler önüne sermektedir. Buna en güzel örnek Harbiye Nezareti'nde Selanik'in teslimine inandıran Nazır Nazım

34 Bkz. İvan Lesiçkof, *Selanik Nasıl Düştü*, s.19-20.

Paşa'nın muhabire verdiği cevaplardır. Kendisine Selanik'in teslim olması ile ilgili soru soran muhabire:

“Nasıl teslim? O adamlar ancak şehrin müdafası uğrunda kullanılabilirler.

Muhabir - Maatteessüf öyle değil devlet-meâb çünkü Selanik teslim olunmuştur.

Nazır - Selanik teslim olmamıştır. Bununla beraber bu babda malumatım yoktur.

Nazırı ikna için Selanik'in dört günden beri Yunanlılar elinde bulunduğu dair Harbiye Nazırı'nı ikna için General ile bir saat kadar münakaşa devran ettiği vakidir. Nihayet Nazır inandı. Lakin rical-i siyasiyenin ekserisi Selanik'in teslim olunduğunu bilmiyorlardı ve sansür-i bî-rahmâne bu gibi neşriyatı terkin ile Selanik'in teslimini bahis telgraf nanelere hala müsaade etmiyordu. Memurin diyor ki bu husus doğru olmadığından bize dahi söylemiyorlar³⁵.”

Lesiçkof raporunun sonunda *Selanik Kimin Olmalı* başlığı altında bu konudaki görüşlerini yazmıştır. Önce Selanik şehri hakkında bilgiler vererek Selanik'in tarihi ve ismi ile ilgili açıklamalarda bulunmuştur³⁶. Tarihi eserler ile Selanik'te bulunan kiliseler hakkında verilen bilgiler dikkat çekicidir. Lesiçkof'un yazdığına göre uluslararası bir şehir olan Selanik'in nüfusu 120.000'dir ve halkın çoğunluğunu Bulgarlar oluşturmaktadır. Ayrıca Türkler, Yahudiler ve Rumlarda yaşamaktadır³⁷.

35 Bkz. A. g. e., s. 22.

36 Selanik şehri İstanbul'un cihet-i garbiyesine düşer. Bu şehir liman gibi bütün Makedonya'nın merkezidir. Bu şehir pek kadimdir, bu şehrin Selanik unvanı nereden iktisap ettiğine dair birkaç rivayet vardır. Bazıları diyorlar ki (Anbitasa)'nın oğlu ikinci Filip (Milad-ı İsa'dan 360 sene mukaddem) Tesalyalılarla olan muharebeden sonra bu şehre Selanik ismini vermiştir. Diğerleri rivayet ediyorlar ki (Milad-ı İsa'dan 299'dan 311) mukaddemine kadar Makedonya çarı unvanını taşıyan (Kesander) zevcesi ve İskender-i Kebir'in kızı (Tesalonika) namını iş bu şehre tesmiye eylemiş. Apostol Pavelde (havariyyundan) Selanik'e gidip telkin-i din etmiştir. Bu havariyyun Selaniklilere hitaben iki name irsâl eylemiştir. Sultan Murad defaatle Selanik'i muhâsara etmiş ve her vakit büyük zayıyla ric'at ettirilmiştir. Nihayet Murad-ı Sani "1421" sene-i miladisinde şehri fetheylemiştir. O vakitten beri (Tesalonik) Selanik diye yâd olunmuş ve Türklerin hükmünde kalmıştır. Selanik, denizden bakıldıkta fevkalade güzel manzarası vardır. (Anfiteatr) şeklinde yani basamak basamak inşa olunmuştur. Şehirde 41-42 kilometre hariçte Vardar Nehri denize dökülür. Selanik "1829" sene-i miladisine kadar Bizanslılar tarafından inşa olunmuş, duvarla muhât imiş. Şimdiki rıhtım "1880" sene-i miladisine doğru inşa ve ona muadil bir sokak açılmıştır. Bu duvarların kapıları var idi. O kapılardan bazıları bugüne kadar mahfuzdur. Bkz, *Selanik Nasıl Düştü?*, s. 23-25.

37 Vaktiyle Selanik'te eski heykeller varmış. Fakat hâlihazırda bunlar tamamıyla mahvedilmiş. Bununla beraber bazı Bizans kiliseleri muhafaza edilmişlerse de onlar da şimdi camidirler. Onlardan en meşhurları şunlardır: Sveti Gorki Kilisesi (orta yeri Sultan Camii) ki Selanik'te en eski kiliselerdendir. Rivayet edildiğine göre bu kilise Hristiyanlıktan mukaddem inşa olunmuş ve ezmine-i kadimeden kalma imiş. Diğer kilise (Ayasofya)'dır. Bu kilise edyân-ı fen mimarisince mucizat kabîlindedir. Fenn-i mimarî nokta-i nazarından bu kilise İstanbul'da bulunan (Ayasofya) Kilisesi'nden daha yüksektir. Bu kilise 17'nci asr-ı miladide inşa olunmuş ve asla tebdil edilmeyerek muhafaza olunmuştur. Diğer abide (bazilika) denilen Aya Dimitri (Sveti Dimitri) Kilisesi'dir ki dördüncü asr-ı miladide başlamıştır. 7'nci asr-ı miladide vaki olan bir hareket-i arzda bu kilise harap olmuştur. (717'den 741) sene-i miladiyesi zarfında bu kilise Çar (Liva) tarafından yeniden inşa olunmuştur. Fenn-i mimarî nokta-i nazarınca Selanik'te diğer daha nâfi eski kiliseler vardır. Bunlardan biri Saatli Cami'dir. "1876" sene-i miladiyesi şehri mayısının altıncı günü iş bu cami derununda mutaassıp bir cemm-i gafir tarafından iki konsolos öldürülmüştür.

Ona göre Selanik bütün Makedonya'nın başkentidir ve ticaret ve siyasetin merkezidir. Ayrıca da halkının çoğunun Bulgar olduğu vurgulanarak Selanik'de doğan Kiril ve Metodi kardeşlerin Selanik ve Hıristiyanlık için yaptıkları hizmetleri anlatarak kendince Makedonya'nın Bulgarlara ait olduğu konusuna haklılık payı çıkarmaya çalışmıştır. Dolayısı ile de Selanik Makedonya'ya ait olduğundan Bulgaristan'a katılması gerekir denilmiştir. Bununla beraber Bulgaristan Selaniksiz gelişebilir ancak Selanik Bulgaristansız gelişemez denilerek Selanik için Bulgaristan'ın önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak belirtmek gerekirse Selanik'in zapt edileceği Selanik'in tesliminden 3-4 gün önceden anlaşılmıştır. Kasabaya girmeyi başaran "Berliner Tabeglat" gazetesi muhabiri 24 Ekimde kasabanın durumuna dair gazetesine gönderdiği mektubunda Türk ordusunun şehrin duvarları önünde düşmanı beklediğini halkınsa son derece telaşlı ve acıklı bir halde sokaklarda gezdiğini bildirmişti. Her yerde insan ve hayvan kalabalığına rastlanıyordu. Etraftan kaçarak Selanik'e gelenlerle firari askerin miktarı 50.000 kadardır. Şehirde katliam korkusu vardır. Askerler sokaklarda ölüyorlar. Kahvehanelerde firar etmiş subaylarla doludur. Kısacası Selanik'te olan bu hal Türkiye'nin tamamıyla yenildiğinin işaretidir.

SONUÇ

Büyük savaşın ön provası gibi görülen Balkan Savaşları Türk Harp Tarihindeki en büyük mağlubiyetlerden biri olarak telakki edilir. Ekim 1912'den Eylül 1913'e kadar aralıklı olarak devam eden savaşın birinci aşaması özellikle Osmanlı Devleti'nin neredeyse tarih sahnesinden silinmesine sebep olacaktı. Osmanlı Ordusu'nun savaşın başlamasıyla birlikte hemen her cephede mağlubiyetler alması, önemli Balkan şehirlerini bir biri ardına kaybetmesi ve geri çekilmesi ülkenin içine düştüğü zor durumu da gözler önüne sermektedir.

Bu çalışmada Balkan Savaşları ile ilgili olarak yazılan birçok eserden biri olan Bulgar yazar-çevirmen İvan Lesiçkof'un *Balkan Muharebatı Hatıratından* adlı eserinin Bulgarcası ile Osmanlıca çevirisi karşılaştırılarak hazırlanmıştır. *Balkan Muharebatı Hatıratından* adlı eserin Osmanlıcaya çevrilen her cüzünün kapağında "Bulgarcasından aynen tercüme edilmiştir" ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Önsözler incelendiğinde de çevirmenlerin amaçlarını ilgili tarihi tüm gerçekliğiyle karşı taraftan da göstermek olduğu, bu niyetle "aynen" çevirdikleri ifadeleri göze çarpmaktadır; ancak önsözlerde belirtilen ifadeler, Osmanlıca metinlere eklenen dipnotlar ve Osmanlıca metin incelendiğinde çevirmenlerin Bulgarca metne bazı müdahalelerde buldukları anlaşılmaktadır. Çevirmen müdahaleleri üç başlık altında toplanabilir: çıkarmalar, değiştirilen ifadeler, eklemeler. Bütün bu müdahalelerin ortak yanı, Türk imajını zedeleyici ifadeleri bertaraf etmeleridir.

Bulgarca metinde yer alan bazı ifadeler, Türk kültürü için hakaretamiz olduğundan çevirmen tarafından yumuşatılarak çevrilmiştir.

Diğer âsâr-ı bedîa sırasında tak-ı zaferi Beyaz Kule'yi yâd edelim. İşbu tak-ı zafer (297'den 311) sene-i miladiyesi zarfından bina edilmiştir. İşbu takın medhali tahminen on metredir. Beyaz Kule Selanik'te Venedik hükümdarlığındandır. Bu kule "1423" tarihinde inşa olunmuştur. Türkler bidayette işbu kuleyi kışlaya tebdil etmiş, fakat on sekizinci asırdan beri hapishaneye tebdil edilmiştir. O vakitten beri bu kuleye Kanlı Kule ismi verilmiştir. Mamefih Selanik'te asr-ı hazır eserleri mevcut değildir. Selanik ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. a.g.e, 24-27.

Bulgarca Metin:

“Bizim orduların ateşiyle düşeceğini gören düşman, beyaz bayraklar kaldırıp müzakereler için parlamenterler gönderiyor. Her zamanki gibi edepsiz Türkler kabul edilemeyecek şartlar teklif ediyor ve bizimkiler def ediyor.” (Лесичков, Пленяване на Явер-Пашовитъ войски, XXXI.В. 4/48, Шумен, 1913, стр. 4).

Osmanlıca Metin:

“Yaver Paşa, Bulgar kuvvetleri tarafından açılan ateşten kendi kuvvetinin mahvolacağını takdir eylediği için beyaz bayrak çekip teslim müzakeresi için (parlamenter) gönderdi. Daima Türklerin rehavetinden ileri gelen âdetleri üzerine kabul edilemeyecek gibi şerâit dermiyân ediliyor; Bulgar kumandanları cevap-ı red veriyordu” (Lesiçkof (müt. M. Nuri), C. 1, 1913: 5).

Bulgarca metin ile Osmanlıca metin karşılaştırmalı şekilde incelendiğinde çevirmenlerin bazı ifadeleri dikkat çekmektedir. Bulgarca metinde “bizim ordular” olarak geçen kısmın “Bulgar askeri” olarak çevrildiği, “düşman” öznesi yerine “Yaver Paşa ordusu” öznesinin tercih edildiği, “iletişim hatlarının tehdit edildiği” bilgisinin ise metinden çıkarıldığı görülmektedir. Ayrıca çevirmen bazı yerlerde, “Türk” yerine “Osmanlı” demeyi tercih etmiştir:

Bulgarca Metin:

“Teşrinievvelin yedisinde Bulgar askerinin Osmanlı ordularını inhizâma uğratarak Kırcaali’ye muzafferden girdikleri malumdur. Kırcaali’de inhizâma uğrayan Yaver Paşa ordusu Gümülcine’ye doğru ricat etti. Maksudı etraftan inhizâma uğrayarak toplanmakta olan asâkire iltihâk etmek idi. Buralara yirmi bin kadar Osmanlı askeri toplanmıştı. Bu kuvvet Bulgarların harekât-ı askeriyesini ve bilhassa Edirne muhasara hattını hep korkutuyordu” (Lesiçkof (müt. M. Nuri), C. 1, 1913: 4).

Osmanlıca Metin:

“Bildiğimiz gibi, 7 Ekim’de Kırcaali’de bizim ordular Türk müfrezeleri hezimete uğrattı ve muzaffer bir şekilde Kırcaali şehrine girdi. Düşman Gümülcine’ye doğru geri çekildi, orada kırılan Türk orduları tedrici bir surette toplanıyordu. O bölgede, Edirne’yi muhasara etmiş ve bizim iletişim hatlarımızı tehdit etmiş, yaklaşık yirmi bin kişilik düşman ordusu toplanmıştı” (Лесичков, Пленяване на Явер-Пашовитъ войски, XXXI.В. 4/48, Шумен, 1913, стр. 1).

Önsözlerdeki çevirmen ifadelerine göre gerçeği tüm ayrıntılarıyla aktarmak, aynen çevirmek, Osmanlı ve İslam aydınları için yeni araştırmalara kaynak oluşturmak gibi amaçların olduğunu görülür. Yalnızca 4. cüzün çevirmeni H. Sıdkı, ön sözde milletlerin yalnızca kendi iyiliğini ve kendi çıkarını önde tutan eserleri değil karşı tarafinkileri de çevirmesi ve yayımlaması gerektiğini yazar. Bu ifadeden, çevirmenin bir Bulgar tarafından yazılmış tarihte öznel ve Türklerin çıkarına olmayan bir bakış açısı olduğunu kabul ettiği görüşü çıkarılabilir. Bu açıdan H. Sıdkı kaynak metni aynen aktardığını iddia etmesine karşın metnin kendininkinden farklı tarafta olduğunu da kabul eder. Yazar Ivan Lesiçkof’un “Kırkkilise’nin Sukûtu” cüzünün başında yer alan “Lesiçkof’un

İfadesi” başlıklı ön sözünde de gösterdiği amaç, Bulgarlar ve Türkler arasındaki bu zorlu mücadeleyi farklı yabancı gazetecilerin ve şahitlerin bilgilerine dayandırarak detaylı şekilde iletmektir. Yazarın tarafsız olma iddiası bulunmamaktadır. Yazarın amacıyla çevirmenlerin amaçları uyusmaktadır. Ancak yapılan karşılaştırmalar göz önünde bulundurulduğunda çevirmenler metne birçok kez müdahale etmiş, böylece kendi iddia ettikleri amaçla tutarsız düşmüşlerdir. Bunu yapmalarının sebebi, amaçlarına sadık kalarak yapacakları çevirinin tarihsel açıdan yanlış verileri okura ulaştıracağı kuşkusunu ve okurda bu metnin kabul görmeyeceği korkusu olabilir. Sonuç olarak karşılaştırılan amaçla tutarlı bir çeviri süreci yaşanmadığı çevirmenin açıkça yaptığı ilavelerde bizzat kendisi tarafından söylenmektedir. Çevirinin, önsözde iddia edilen amaçların gerçekleştirilememesi bakımından tutarsız olduğu söylenebilir; ancak çevirmenin niyeti ve işleviyle paralel bir metin yaratması konusunda tutarlı olduğu ifade edilebilir.

İlk üç cüzün çevirmeni M. Nuri ile dördüncü cüzün çevirmeni H. Sıdkı'nın çeviri politikası arasında paralellikler görülmektedir. Dipnot ile kaynak metne müdahalenin yanı sıra çevirinin sonuna son söz mahiyetinde kısa bir not yazarak kaynak metnin bazı kısımlarını neden çevirmediklerini belirtmeleri de bir diğer benzer özellikleridir. H. Sıdkı, çevirisinin sonuna “İlave-i Mütercim” başlığı ile şu bilgileri vermektedir:

“Buradan aşağı daha bir fikra var. Bu da Türklerin mezalimi sernamesi altında öteden beri Türklere ve Türklüğe isnat olunan mübalağalı ve mübalağalı zalimlikleri tasvir gibi küçüklüklerle mali olduğu için tercümesini ve tabını zâid gördük. Zalimin ve mazlumun kim olduğu namuslu müverrihlerin hafıza-i vicdanlarında menkûştur. Nazargâh-ı insaniyete o acı hakikatleri yine ferda-yı ibret arz edecek” (Lesiçkof (müt. H. Sıdkı), C. 4, 1913: 32).

Çevirmenler, Bulgarca metne bazı eklemeler yapmıştır. Yaver Paşa'nın Esareti adlı eserinde, “Yaver Paşa ile Bir Görüşme” başlıklı bölümde savaşın küçük bir özetini yapıp Yaver Paşa esir düştükten sonra onunla *Vçerno Vreme* gazetesince yapılan bir söyleşiyi aktarıyor. Ancak çevirmen bu söyleşinin çok büyük kısmını atmıştır. Atılan kısımlarda savaştaki envanter sayılmakta, Bulgar askerinin paşaya insancıl tavırlarından, ve Bulgar askerinin iyi niteliklerinden söz edilmektedir. Bir noktada da paşanın beyan ettiği fikir atlanmış, çevirmen burada iki cümle kendisi eklemiştir:

Bulgarca Metin:

“Muhabir sonra Yaver Paşa'ya genç Türkler hakkında fikrini sormuş, fakat her ne cevap vermiş ise burasını meskût-ı anı bırakıyor, Paşa bu husustaki efkârının matbuata geçmesini arzu etmiştir diyor” (Lesiçkof (müt. M. Nuri), C. 1, 1913: 15-16).

Türk askerinin zalimliklerinden söz edilen başka bir kısım, hem alt başlıktaki bilgi hem de paragraftaki içerik açısından değiştirilmiş ve çevirmen bu konuyla ilgili fikrini bir dipnotla okurla paylaşmıştır:

Bulgarca Metin:

“Demirhisar'da Yakılan Bulgarlar - 19 Ekim'de öğrenildi ki, Türkler geri çekilmeden, kışlada 200 kişiyi binaya kapatmış, binayı yakmış ve içeridekilerin hepsi yanmış. Türkler, Struma'da da zulümler yaptı, orada

da Bulgarları prangalar ile bağlayıp tamamen katlettiler.” (Лесичков, Какъ и защо се прѣдаде Солун, XXXI.B. 4/225, Шумен, 1913, стр. 7).

Osmanlıca Metin:

“Bulgarlar Demirhisar’da

Öğrenildiğine göre 19 teşrinievvelde Türkler Demirhisar’ı terk etmezden evvel 200 kişiyi kışlada hapis edip kışlayı ateşe vermişler; derûnunda bulunanların cümlesi yanmışlar; Türkler İstromça alçaklarında dahi Bulgarları zincirle bağlayıp mezalim icrasından sonra mahvetmişlerdir” (Lesiçkof (müt. H. Sıdkı), C. 4, 1913: 9).

Dipnotta şu ifadeler geçmektedir:

“Bu yolda gaddarlıkları Türkün kanına malik millettaşlarımızdan beklemeyiz ve emsâli misilli bu şayiayı da bühtân addederiz” (Lesiçkof (müt. H. Sıdkı), C. 4, 1913: 9).

Yine aynı eserin “Selanik Kimin Olmalı?” başlıklı alt bölümünde çevirmen kendi fikrini dipnotta verdiği şu ifadeler ile ortaya koymaktadır:

“Bulgar muharrir-i askerisi Gospodin Lesiçkof bu risaleyi yazdığı zaman Makedonya artık resmi Bulgaristan malikânesi addedildiği için elbette Selanik de Makedonya’ya ve Bulgarlara kalmak lazım gelir demiş fakat şimdi hem Makedonya’ya hem de Selanik’e Yunan hâkim olunca Selanik’in ve Makedonya’nın mukadderatı ne olacak, gaye-i hayalini Makedonya’da bilen Bulgar vatanperveranı buna ne tedbir düşünecekler? Kim ne derse desin (mahkeme kadıya mülk olmaz) vesselam!...” (Lesiçkof (müt. H. Sıdkı), C. 4, 1913: 29-30).

Kırkkilise’nin Sukûtu’nun kaynak metninde geçen dokuz ve onuncu bölümleri çevrilmemiştir. Çevirmen, kısa bir paragraf ile çevirisine bir son söz yazmıştır. Bu son sözü, “Eklemele” alt başlığı altında değerlendirmemiz gerekirken buraya almamızın nedeni, çevirmenin son iki bölümü neden çevirmediğinin ipuçlarını bu son sözde görmemizdir. Çevirmen son sözü şu şekildedir:

“Müellif Gospodin Lesiçkof’un bâlâdaki fıkradan sonra esna-yı harpte Türklerin birtakım vahşetler irtikâbindan bahsediyor ki bu isnatları biz tarihin hükmüne bırakırız. Kim vahşet irtikâb etmiş, kim ne fenalık yapmış bu acı hakikati, bir nazar-ı manevi-i tarih vardır ki o tamamıyla görmüştür; bu hâkim-i a’dal önünde Lesiçkofların, yok bilmem ne oğların isnatları şüphesiz devede kulak gibi kalır” (Lesiçkof (müt. M. Nuri), C. 2, 1913: 22).

KAYNAKÇA

Aktar Yücel, “1912 Yılı Harp Mitingleri ve Balkan Harbine Etkileri”, *İkinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, Ankara 1985.

Andonyan Aram, *Balkan Harbi Tarihi*, Türkçesi: Zaven Biberyan, Sander Yayınları, İstanbul 1975.

Armaoğlu Fahir, *Siyasî Tarih (1879-1960)*, Ankara 1975.

Aybars Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, İzmir 1984.

Bayur Y. Hikmet, *Türk İnkılâp Tarihi, II, Kısım I*, Ankara 1983.

- BA, İrâde, Meclis-i Mahsûs, 1330/1, 1330/1, 4 Zi'1-ka'de 1330/2 Teşrin-i evvel 1328 (15 Ekim 1912).
Beliğ Mahmut, *Bulgar Komitalarının Tarihi ve Balkan Harbinde Yaptıkları*, İstanbul 1936.
Halaçoğlu Ahmet, *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*, Ankara 1995.
Kayapınar Levent, "Osmanlı Uç Beyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei, Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi- Journal of Social Sciences*, Cilt/Volume: 2004-1, Sayı/Issue:8.
Kodaman B., "Osmanlı Siyasî Tarihi", *Büyük İslâm Tarihi*, XII.
Küçük Cevdet "Balkan Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1991.
Lesiçkof Ivan. 1913. *Balkan Muharebatı Hatıratından - Yaver Paşa'nın Esareti*. (Müt. M. Nuri). C. 1, 1. cüz, Filibe: Balkan Matbaası.
Lesiçkof Ivan. 1913. *Balkan Muharebatı Hatıratından - Kırkkilisenin Sukûtu*. (Müt. M. Nuri). C. 1, 2. cüz, Filibe: Balkan Matbaası.
Lesiçkof Ivan. 1913. *Balkan Muharebatı Hatıratından - Manastır ve Pirlepe Muharebatı*. (Müt. M. Nuri). C. 1, 3. cüz, Filibe: Balkan Matbaası.
Lesiçkof Ivan. 1913. *Balkan Muharebatı Hatıratından; Selanik Nasıl Düştü?*(Müt. H. Sıdkı). C. 1, 4. cüz. Filibe: Balkan Matbaası.
Nihat Mehmed, *Balkan Harbi*, I, İstanbul 1340.
Nord C. 1991. "Skopos, Loyalty and Translation Conventions". *Target*, 3 (1), 91-109.
Olgun Said, "Mahmut Muhtar Paşa (1867–1935) Hayatı, Askeri ve Siyasi Faaliyetleri ve Eserleri", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
Shumenska Zarya Gazetesi, 22 ve 24 Şubat 1974.
Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1976.
Touy G. 1995. "The Nature and Role of Norms in Translation". *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins, 1995, 53-69.
Troçki Leon, *Balkan Savaşları*, Çev. Tansel Güney, İstanbul 1995.
Tuğlacı Pars, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, İstanbul 1984.
Türk Silâhlı Kuvvetleri Tarihi (Osmanlı Devri Balkan Harbi)-Garp Ordusu Cephesi Harekâtı, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Askerî Tarih Yayınları, III, Kısım 2, Ankara 1981
Uçarol Rıfat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, İstanbul 1995.
Vermeer H. 1989. *Skopos and Translation Commission*. Heidelberg: Universitat.